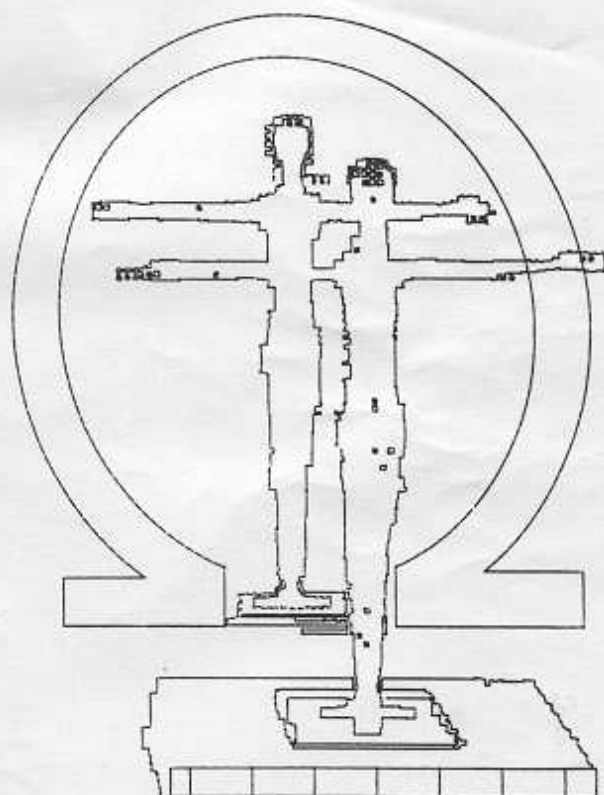

jrg. 3/nr.3
maart 1996

GAMMA

Stichting Teilhard de Chardin

GAMMA:

TIJDSCHRIFT VOOR GROEI IN
BEWUSTZIJN VAN DE WAARDEN VAN DE MENS, GEBASEERD OP DE
IDEEËN VAN **PIERRE TEILHARD DE CHARDIN** (1881-1955)

Verschijnt: driemaandelijks: rond eind juni, sept., dec. en mrt.

Aan deze editie werkten mee...

Benedict Broere, H. Hogeboom v. B., Sybout Jager, Pieter Kooistra,
Paul Revis, Hans Richter, Herman Teuben, Gerrit Teule, Jeroen Warner

Eindredacteur

Henk Hogeboom v. B.

Redactie-adres

Stichting Teilhard de Chardin
Op de Wieken 5, 1852 BS Heiloo
tel.: 072 - 5 33 26 90

Abonnementen op GAMMA

f 20,- per jaar vanaf sept. (of 4 nummers; losse nummers f 5,- te storten op giro
39 13 708 t.n.v. H.J.Hogeboom v. B., Op de Wieken 5, Heiloo - Bestaande
abonnementen worden zonder tijdige opzegging stilzwijgend verlengd.

Donateur

bent u vanaf f 20,- per jaar. U ontvangt dan 4x
het blad GAMMA.

**Kopij, advertenties, reacties,
kritiek e.dgl.**

gelieve u te richten aan het adres van de redactie

Omslag

De androgyne mens - naar een sculptuur van Pieter Kooistra. In de sokkel staat de
tekst: "Ieder mens draagt in zich het kruis van de andere sexe". Het beeldje staat in
het teken van Omega, het streefpunt in de filosofie van Teilhard de Chardin.

Computerbewerking: Robert Zinkweg

Inhoud

Van de redactie		p. 03
Benedict Broere	Omega	p. 04-08
Pieter Kooistra	Een ontboezeming over goed en kwaad	p. 09-12
Herman Teuben	De nieuwe openbaring van de kosmische evolutie - 10	p. 13-20
Jeroen Warner	Joseph P. Provenzano: Conscious Energy - Answers to Ultimate Questions - recensie	p. 21-22
Hans Richter	De theorie van Charon. Een brief aan Sybout Jager	p. 23-27
Sybout Jager	Het antwoord op Richters brief over de theorie van Charon	p. 27-30
Gerrit Teule	De theorie van Jean Ernst Charon nader toegelicht	p. 30-34
Hans Richter	Charons theorie vergeleken met dr. Ben Andreans "Alpha Point"-theorie	p. 34-35
Paul Revis	De fenomenologie van Teilhard	p. 36-40
Henk Hogeboom v.B.	Kees Zoeteman: Pioniers gevraagd - Op weg naar een bezielde samenleving - Recensie	p. 41-45
Redactie	Pro-GAMMAatjes	p. 46-48

Van de redactie

Het is verheugend, dat het aantal medewerkers aan ons blad groeit. Er waren mensen, die vonden dat het vorige nummer van *GAMMA* teveel artikelen van mijn hand bevatte. Dat is waar. Maar het had ook een reden. Van 2 januari tot 1 maart was ik door mijn reis naar Sri Lanka en India niet in staat de ontwikkelingen in Nederland te volgen. Ik wilde *GAMMA* toch op tijd laten verschijnen. Door zelf wat extra artikelen in te brengen kon ik al gestuurde kopij in reserve houden. Achteraf bleek dat niet nodig. Er is zoveel ingezonden, dat ik moest besluiten het slot van het boek van Hans Richter "De eed van Prometheus" naar het volgende nummer te verplaatsen. Ook het verslag van mijn reis naar het Verre Oosten houdt u nog tegoed. Het was nauwelijks een vakantiereis te noemen. Samen met Michaël Hosman heb ik minstens veertig mensen en organisaties bezocht. Ons doel was daarbij drieërlei. Ten eerste wilden wij contacten leggen met mensen, die op teilhardiaanse leest de communicatie bevorderen tussen de verschillende godsdiensten. Pater dr. Mervyn Fernando s.j. is daarvan een sprekend voorbeeld op Sri Lanka met zijn vormingsinstituut Subodhi (zie *GAMMA* jrg. 2/3 blz. 46). Mogelijk komt hij in april naar Nederland. Hij zal dan zeker een lezing voor ons willen houden over het onderwerp Teilhard en Sri Aurobindo, waarover hij momenteel een boek schrijft.

Vervolgens zochten wij met succes voor de Stichting Sarana, die aan alle Wereldwinkels in Nederland producten uit Sri Lanka levert en haar winst steekt in de ontwikkeling van de arme bevolking aldaar, een uitbreiding van haar assortiment in India. En *last but not least* probeerden we een infrastructuur te leggen in Sri Lanka en Tamil Nadu voor het wereldbasisinkomen. Daarbij kwamen we in aanraking met de vertegenwoordigers van het boeddhisme, het hindoeïsme, de parzische kerk, de moslingemeenschap, de christelijke kerk. Zo gaven wij bijvoorbeeld gevolg aan een uitnodiging van reverent Henrick Jose, directeur van de basisschool Don Bosco in Madras met 1350 leerlingen, drie dagen op het terrein van zijn school te logeren. Een geweldige ervaring van 'interreligieus leren', het onderwerp van de recensie op blz. 48. Op de enorme zijvleugel van de school stond in drie regels over de verdiepingen de kolossale tekst: *Why am I here? It is my school! I am proud of my school!* Op maandag was de eerste les voor alle kinderen, hindoes zowel als christenen, in alle klassen gewijd aan *values*. Op hun niveau wordt de kinderen bijgebracht dat kennis goed is voor hun leven, hun gevoel van eigenwaarde, de ontwikkeling van hun (arme) land, hun respect voor anderen enz. De antwoorden op onze vraag in twintig klassen waarom zij deze lessen belangrijk vonden, kwamen spontaan.

Ik wens u iets van hun spirit bij het lezen en bij de paasvieringen.

HvB

OMEGA

Benedict Broere

"Créer c'est unir."
Pierre Teilhard de Chardin

De wereld is zwanger van iets groots en het is net alsof al ons streven mooie en gelukkig makende dingen tot stand te brengen een voorspel is van de geboorte ervan. In dit artikel wil ik proberen deze veronderstelling te verduidelijken. Het gaat over wat ons beweegt - uiteindelijk - en wat het streven is van de werkelijkheid waar we deel van zijn.

De filosoof en mysticus Pierre Teilhard de Chardin heeft een idee in de wereld gebracht, een idee zo krachtig en vitaal, dat je gerust kunt stellen dat deze waarschijnlijk niet en nooit meer uit ons bewustzijn verdwijnen zal. De idee is die van het Omega, het visioen van de uiteindelijke toekomst, eerst planetair en ooit zelfs universeel, een toekomst die schitterend zal zijn, de expressie van de mooiste mogelijke wereld.

Het Omega is het hoogtepunt van een miljoenen jaren omvattende ontwikkeling, een evolutie die gekenmerkt wordt door een algemene trend van eenvoudig naar complex en naar grotere kwaliteit. Gezien in de ontwikkeling van een planeet geeft dit het beeld van iets dat gedacht kan worden als bijvoorbeeld een, de planeet omvattende, schitterende stad, resultaat van de convergente en scheppende activiteit van de mensheid.

Universeel gezien is het voorstelbaar dat de scheppende activiteit van de mens zich uitbreidt naar steeds grotere delen van het universum, misschien zelfs met inschakeling van door de mens geschapen, zelf scheppende wezens, waarvan de hedendaagse computer een primitief voorspel is, zodat gaandeweg een evolutie zichtbaar wordt in de richting van een het universum omvattend Omega, het uiteindelijk hoogtepunt, voorafgegaan door miljoenen kleinere planetaire en galactische Omega's.

Teilhard de Chardin schetst dit Omega als het hoogtepunt in de expressie van een scheppend bewustzijn, in de zelfexpressie van een - het materiële universum omvattende en bevattende - creatieve intelligentie. Dit bewustzijn, God, Brahman - vrij geïnterpreteerd - scheidt zichzelf in eerste instantie een 'ruwe' wereld en transformeert deze dan geleidelijk tot een steeds briljanter en meer samenhangende eenheid. Een ontwikkeling die uiteindelijk culmineert in het Omega. Teilhard de Chardin zelf zegt het zó:

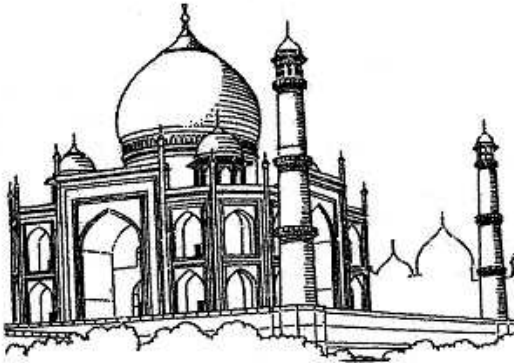
"In onze dagen is er algemeen sprake van een gekromd heelal of van een exploderend heelal. Maar waarom niet eerder van een heelal dat zich ordent - en

dat zich, men lette wel, niet alleen ordent op de meetkundige en onbepaalde wijze van een kristal, maar op de organische en geconcentreerde ('synergetische') wijze die eigen is aan de chemische, cellulaire, zoölogische partikels waarvan wij zelf deel uitmaken."¹

En verder: "Evolutie = opstijging van bewustzijn. Opstijging van bewustzijn = bewerking van eenheid."² - "Créer c'est unir."³ (Scheppen is verenigen.)

OMEGA IN DE HUIDIGE WERELD

Omega is iets in de wereld dat gezocht wordt, waar deze wereld naar op weg is, wat het doel erin is. Omega heeft te maken met kwaliteit, met schoonheid, briljantheid, variatie, complexiteit, eenheid en harmonie. Omega lijkt zógezien iets algemeen te zijn, of althans iets, waarvan sporen te vinden zijn in alles wat we nu reeds als mooi ervaren, als rijk aan kwaliteit, als geluk gevend, fascinerend in de zin van subliem, absoluut. De Taj Mahal bijvoorbeeld of muziek van Mozart, schilderijen van Monet.

Schets van de Taj Mahal, Agra, India, een grafmonument gebouwd in opdracht van sjah Dsjehan voor zijn gemalin, die in 1629 overleed. Streng symmetrisch ontworpen, met een prachtig gevormde koepel en geheel uitgevoerd in wit marmer, is het misschien wel het mooiste bouwwerk ooit opgericht. Omega kan worden ervaren in de schoonheid van de diverse kunstuitingen.

---

¹ Pierre Teilhard de Chardin *Dialectiek van de geest* (Uitg. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1969, p.60). Zie ook zijn *De activering van de menselijke energie* (id., p.11 e.v.)

² Pierre Teilhard de Chardin "Het verschijnsel mens" (Uitg. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1965, p. 215)

³ Dr. G. Altner *Grammatica van de schepping*" (in: Oecumene, Uitg. Bosch en Keuning, Baarn 1973)

Je zou kunnen zeggen dat deze kunstuitingen relatief gezien rijk zijn aan Omega, dat ze een groot Omegagehalte bezitten. Zo opgevat is Omega aanwezig in alle goed geslaagde kunst, maar ook in bloemen, in een mooi landschap, een zonsopgang, eenvoudig gezinsgeluk. Omega is er in liefde, seksualiteit, vriendschap. Als je 'uit je dak gaat', bijvoorbeeld bij een concert of op een houseparty. Dat je zegt: "Dit is het! Dit is te gèk! Waauw!!"

Interessant in dit verband is de overeenkomst die de filosoof Ken Wilber ziet tussen het Omega als het hoogtepunt van een proces van wereldwording en de toestand van Vereniging die de mysticus ervaart als hoogtepunt in zijn weg van mystieke wording. Ken Wilber: "Dit is de Ultieme Eenheid, waarnaar de hele menselijke en kosmische evolutie streeft. En we zouden kunnen zeggen dat het holistische patroon van de kosmische evolutie wordt voltooid in de menselijke evolutie, die zelf het ultieme eenheidsbewustzijn bereikt en daarmee de absolute 'Gestalt' voltooit waarnaar al het manifeste op weg is."⁴

Omega kun je ook zien in relatie tot de meer collectieve aspecten van het menselijk samenleven. Zo zal bijvoorbeeld sociaal-economisch gezien Omega meer aanwezig zijn in goed georganiseerde, democratische en gematigd kapitalistische samenlevingen dan in mensenconcentraties met veel armoede, criminaliteit, geweld en ontbinding. Dit blijkt ook uit sociologisch onderzoek. Al meermalen is hierdoor aangetoond dat de algemene gelukservaring toeneemt naarmate samenlevingen beter georganiseerd zijn wat betreft scholing, gezondheidszorg, sociale voorzieningen, huisvesting, infrastructuur, milieu, enzovoort. Belangrijk is daarbij de mate waarin mensen tot zelfontplooiing kunnen komen, al blijkt bijvoorbeeld uit de van criminaliteit vergeven samenleving van de VS dat een extreem individualisme zeker niet zaligmakend is.

Extrapoleer je dit naar de werelddamenleving, dan zal het duidelijk zijn dat een ideale samenleving in zicht komt, vooral in die landen die goed georganiseerd zijn en die een evenwicht weten te handhaven tussen individuele wensen en collectieve noodzaken. Zaken als bijvoorbeeld het milieuverval en de overbevolking zullen ons ertoe dwingen maatregelen te nemen die individueel belangrijke aanpassingen vergen. Hetzelfde geldt voor armoede en criminaliteit. Het Omega vergroot zich in de verbetering van de kwaliteit van de werelddamenleving, het verkleint zich in de ineenstorting ervan. Omega neemt toe als de algemene kwaliteit van leven toeneemt. Er is meer Omega als je leven rijker wordt door wat je meemaakt, wat je beleeft, wat je begrijpt, wat je ziet, ervaart.

Wat dit nu precies is, Omega, is moeilijk te definiëren. Het heeft denk ik te maken met kwaliteit, rijkheid, volheid. Je wéét het als je het tegenkomt, een uitzonderlijk

---

⁴ Ken Wilber *Oog in oog* (uitg. Lemniscaat, Rotterdam, 1985, p. 96)

mooi meisje op een feestje, een bloeiende cactus in de woestijn, een *evergreen* op de radio, je herkent het onmiddellijk, dit is kwaliteit. Dit geldt ook voor landen, culturen. Iedere wereldreiziger weet feilloos het onderscheid te maken tussen landen die rijk zijn aan Omega en arm. Dat zie je aan bijvoorbeeld de architectuur, aan de kleding van de mensen en aan wat ze eten. Toch zal de beleving van Omega subjectief blijven en van persoon tot persoon verschillen. En dit geldt niet alleen voor het individu maar voor gehele samenlevingen. Zo zoekt de westerse cultuur het geluk de laatste eeuwen meer en meer in een materieel welzijn, hetgeen gepaard gaat met een enorme drang tot technische beheersing van de natuur. Andere, vaak oude en speciaal ook oosterse culturen waren - zeker tot voor kort - veel meer mystiek van aard, hetgeen tot uiting kwam in de ontwikkeling van prachtige tempels en kathedralen en kennis gericht op de omgang met het goddelijke.

Ideaal zou een cultuur zijn waarin techniek en mystiek samengaan, in een vereniging van enerzijds steeds krachtiger middelen tot expressie en anderzijds een bron van ervaring die inspireert tot steeds mooier expressie. Grote kunstenaars - o.a. Bach, Dante, Van Gogh, Mondriaan, Michelangelo - tonen dit vaak, deze combinatie van technische vaardigheid en mystieke gerichtheid.

OMEGA EN METAFYSICA

Omega is een complex begrip. Alles wat ik ervan gezegd heb, is slechts aanduiding, omschrijving. Maar... het is een elementair begrip, het zegt iets wezenlijks over de wereld waarin we leven. Het is er onderdeel van, essentieel. Ik denk dan ook dat het er in deze wereld om gaat Omega te verwerkelijken, dat het erom gaat Omega te brengen ín de wereld, ín de ervaring. Vrijwel ieder mens wordt gedreven door een streven zijn bestaan te verbeteren. Mensen zoeken immers altijd naar dat wat hen gelukkig maakt. Dit kan heel tegenstrijdige en uiterst negatieve ontwikkelingen teweegbrengen - denk alleen maar eens aan alle criminaliteit en de gevolgen van dictatuur, maar de algemene tendens - en nu ben ik maar even optimistisch - lijkt toch die van een beweging in de richting van een grotere kwaliteit van samenleven.

Van groot belang hiervoor is wat ik noem wereldkennis, kennis van hoe de wereld in elkaar zit en zich ontwikkelt. Het is een kennis die zich moet enten op wetenschappelijke kennis, maar die ruimer moet zijn, die betrekking moet hebben op het geheel dat gaande is, op het creatieve proces, het scheppend bewustzijn, waarvan het menselijk bewustzijn misschien een afspiegeling is. Vanouds spreken we dan van metafysica, wat in de praktijk erop neerkomt dat je zoekt naar een soort H₂O van de werkelijkheid, het meest essentiële thema van de symfonie waar we deel van zijn. Als we daar eenmaal een goed vermoeden van hebben, zekerheid is uitgesloten, dan zijn we beter in staat om meer Omega in ons bestaan te brengen. En... in het bestaan in het algemeen. Met andere woorden: essentiële kennis zal ons ten goede komen, zoals alle goede kennis ons ten goede komt.

De weg ernaartoe, naar meer Omega en naar meer de kennis om Omega te verwerklijken, is een creatieve. Het is een kwestie van verbeeldingskracht, logisch denken, monnikenwerk en flitsen van inzicht, het integreren van ideeën tot de idee. Je gaat nadenken over de *mind of God* en deze activiteit is in feite theologie in plaats van filosofie⁵.

De filosoof en fysicus Ernan McMullin: "Zoals de kwantumfysica met de constructieve verbeelding vat kan krijgen op de wereld, zo kan de theologie op dezelfde manier vat krijgen op God."⁶

Concluderend: mogelijk is het zo dat we ons bevinden in een creatief proces dat gericht is op de verwerklijking van steeds grotere kwaliteit en uiteindelijk de grootste kwaliteit: Omega. Op sommige plaatsen in dit proces is de beweging naar grotere kwaliteit verder gevorderd dan elders, is het Omega-gehalte verder ontwikkeld. Deze 'speerpunten' worden gekenmerkt door schoonheid, eenheid, harmonie, -verfijning, briljantheid e.d. Wij, mensen, zijn deel van dit creatieve proces en kunnen op onze geheel eigen wijze deel hebben aan het bewerkstelligen van meer Omega hierin. Het lijkt mij zelfs onze bestemming te zijn om eraan deel te hebben; het brengt ons geluk, hoezeer ook de weg naar deze roos met doornen bezaaid is.

Van wezenlijk belang daarbij is kennis omtrent de werking van dit proces, Hoe beter wij daar weet van hebben, des te beter kunnen wij meer Omega in ons bestaan brengen en daarmee in het bestaan als geheel, het creatieve proces, de symfonie van schepping.

---

⁵ Paul Davies *The mind of God* (Penguin Books, 1992)

⁶ Marnix Verplancke "Atomen zijn geen biljartballetjes" (in: *Filosofie Magazine*, sept. 1995)

Een ontboezeming over goed en kwaad

Pieter Kooistra

Er zijn nogal eens mensen die mij een onvermoeibare idealist noemen. Een cynicus onder hen heeft eens gezegd: "Het is niet erg dat Pieter slagen op zijn kop krijgt, hij zal toch morgen weer opstaan en opnieuw beginnen". Dat was in 1981. Hij was bestuurslid van de SBK (Stichting Beeldende Kunst)-uitleen. Hij zei dat, toen het gemeentebestuur van Amsterdam, als subsidiënt van deze stichting, mij aan de kant zette, omdat ik het er niet mee eens was, dat het uit bezuiniging onze heel goed lopende SBK wou opscheppen met een slecht lopende artotheek, die alleen maar werken uit de BKR (Beeldende Kunstenaars-Regeling) mocht verspreiden. Dit waren werken, die op overwegend sociale gronden van armlastige kunstenaars waren aangekocht, vaak zonder voldoende rekening te houden met kwaliteitsnormen. Daarom verzette ik mij tegen een dergelijke fusie. Alleen al de opslag van die werken kostte de gemeente destijds jaarlijks miljoenen guldens.

Nooit heb ik meer dan in die periode van mijn leven beseft, hoezeer goed en kwaad naast elkaar liggen. Het jaar daarvoor had ik van hetzelfde gemeentebestuur de zilveren penning van de stad gekregen uit waardering voor en wegens het 25-jarig bestaan van de kunstuitleen in Amsterdam en was ik voorgedragen om in dat jaar als enige beeldende kunstenaar door de koningin te worden benoemd tot ridder in de orde van Oranje Nassau. Gelukkig had ik beide onderscheidingen geweigerd en teruggestuurd. Ik was al lang van mening dat ieder moet doen wat zijn talenten en geweten hem of haar ingeven. Waardering van je medemensen is goed en hartverwarmend, maar niet door middel van van rangen en standen zoals nu nog steeds gebeurt. Hoe meer lintjes en medailles ik op iemands borst zie prijken hoe droefgeestiger ik word van dit uiterlijk vertoon. Bovendien, vandaag is het 'hosannah' en morgen 'kruisig hem'. Het is maar net hoe de politieke wind waait en wie de macht heeft om te mogen bepalen wat iemand waard is voor de gemeenschap. Maar... wie kan dat vaststellen? Wie kent iemands motieven om te doen wat hij of zij meent te moeten doen? Ik schreef aan de koningin en aan B&W mijn reden van weigering en voegde er de vragen aan toe: Hoe kan iemand de offers maar ook de voldoening van bijvoorbeeld een jonge vrouw inschatten, die van het huwelijk afzag om haar invalide oude moeder tientallen jaren te verzorgen? En is iets dat in stilte gebeurt minder waard dan iets wat meer in de publieke aandacht komt?

Als ik terugblik op de drie pionierstaken, die ik vervulde, dan kan ik daarin het eigenbelang en het gemeenschapsbelang nooit ontkoppelen en daarmee ook niet de functie van het zogenaamde goed (altruïsme) en het zogenaamde kwaad (egoïsme) in het leven. Door je rijpend inzicht, je grotere ervaring en naarmate je ouder wordt soms, kun je je 'ik' wel steeds betere keuzes laten doen; daarbij steeds minder scheidend vanuit een óf-óf-denken en steeds meer uitgaand van het én-én-,

het win-winprincipe waardoor geen slachtoffers vallen. Dat is, naar mijn mening, de essentie van 'geloven in het leven'.

Toen ik in 1948 een vakantie-oord op Terschelling begon, op sociaal-culturele grondslag, in verbouwde bunkers uit de oorlogstijd, was dat niet alleen omdat ik de mensen wat meer wou meegeven dan zand in hun schoenen. Ik trachtte tevens door seizoenwerk mijn vrouw en mijzelf te bedruipen en zodoende 's winters te kunnen schilderen. Vandaaruit begon ik de kunstitleen, zeer primitief. In 1955 officieel in Amsterdam. Niet alleen mijn collega's, ook ikzelf kreeg hierdoor langzamerhand een groter kijkerspubliek en na 1965 ook meer kopers via de kooptegoeden die aan het leenabonnement werden gekoppeld. Op verzoek van het bestuur werd ik toen zelfs secretaris-coördinator van de SBK, met een redelijk inkomen waar ik nooit om gevraagd had, tot aan mijn gedwongen ontslag in 1981.

In 1974 kreeg ik de verlichtende idee over de noodzaak en de mogelijkheid van een UNO-basisinkomen voor de ontplooiing van alle mensen. Het idee zou me nooit meer loslaten. Ik stond vanaf dat moment als leek op economisch gebied voor een heel moeilijke taak, maar had ook het voordeel, dat ik niet door kennis van zaken al een vooringenomen standpunt had. Omstreeks 1984 schreef professor Louis Emmerij daarover aan de toenmalige secretaris van de stichting "UNO-inkomen voor alle mensen", dat het misschien wel een voordeel kon zijn dat een kunstenaar creatief en onbevangen naar economische problemen ging kijken omdat vakmensen door hun wetenschappelijke kennis misschien bedrijfsblind geworden zijn in specialismen. Ik heb ervaren dat zij vaak gevangen zitten in deeldenken, dat zich eindeloos voortzet.

Het is inderdaad een groot gevaar dat we steeds meer van steeds minder weten. We dreigen in de steeds toenemende stroom van informatie te verdrinken. En dit terwijl we de begrenzing van ons eigen 'ik' niet eens kennen, waardoor we het ook niet bewust kunnen 'ontgrenzen'. De verbondenheid van ons 'ik' met het 'wij', met het geheel, met god, wordt dáárdor zo gecompliceerd. We gaan aan onze eigen heelheid voorbij. Dit verandert pas, als we door de blik naar binnen te richten ontdekken dat alle mensen in hun verschillen één zijn zodra ze trachten deocentrisch te denken, te voelen en te handelen in plaats van egocentrisch. Eenheid van geest is onze diepste waarheid omdat het vrouwelijke liefdesprincipe zich daarin verenigt met het mannelijke principe van het redelijke denken. Niemand kan één zijn, in zichzelf of met anderen, die deze twee principes (het yin en het yang) gescheiden laat. Naar mijn mening komt alle leed en ellende van de wereld, elke destructie, voort uit deze gescheidenheid. Maar ook alle levenscreativiteit, als we de gespletenheid in onszelf en van onszelf met onze medemensen loslaten. Dan wordt onze geestelijke wedergeboorte direkt beleefd - zonder tussenpersonen van welke godsdienstige of politieke aard dan ook, die zo vaak de geest van eenheid en liefde door hun eigen groepsdenken onbewust verhinderen. Van kindsbeen af is het mij door de vele persoonlijke, politieke en godsdienstige ruzies die ik mee-

maakte als de grootste fout van de menselijke ziel voorgekomen om je op een bepaalde groep vast te leggen. Immers, daardoor scheid je je automatisch af van andere groepen in de wereld. Op die manier houdt de verdeeldheid nooit op en blijft onze energie nodeloos versnipperd.

De allesomvattende geest in onze ziel kent geen verdeeldheid omdat zij eenheid in liefde en rede is. Ik heb dit op mijn 23e jaar zo bewust ervaren omdat ik een week lang door een hevige longbloeding op sterven lag en van alles afstand moest doen. Dat gaf geen angst, maar een oneindige vrede. In je latere leven laat die je nooit meer los. Je weet dan voor eens en voor altijd dat alleen de geest (of god) in je, je uit de problemen van lichaam en ziel kan bevrijden. Dat kun je niet bevechten met je 'ik', integendeel, het wordt je zomaar toegeworpen zodra je alles loslaat. Ieder mens, die de gehechtheid aan lichaam en ziel, aan bezit en prestaties durft los te laten (en dat kun je de kruisiging van Christus in jezelf noemen), weet, dat je 'ik' alleen maar lege briefjes in kan leveren. De zin van je persoonlijke 'ik' is het loslaten ervan, de zin van het kwaad zit m.i. in de corrigerende aansporing daartoe. Het 'ik' komt door transformatie op een hoger niveau, uiteindelijk op het bovenpersoonlijke van de geest (god).

De waarheid is zeer eenvoudig, maar we maken haar uiterst ingewikkeld door ervoor weg te lopen. Alles wordt destructief als je 'ik' vlucht in egocentriciteit. Alles wordt creatief als je bewust deocentrisch tracht te leven. Het doet er volstrekt niets toe vanuit welke achtergrond je dat doet, elke keer is het uniek, persoonlijk, eenmalig op dat moment. Het kan nooit door jezelf of een ander herhaald worden, want anders zou het niet creatief meer zijn, maar imitatie en ongeloofwaardig, omdat het dan weer het verlangen naar zekerheid oproept, wat een illusie is. De geest, god in ons, is het enige dat ongehecht is en daardoor altijd nieuw in de tijd, omdat het wezen van de geest tijdloos is. Het tijdloze is, heeft geen verleden en geen toekomst omdat het eeuwig is. Dat de geest toch in de tijd ervaren kan worden is naar mijn mening een intuïtief gegeven en nooit met het verstand te bewijzen. Wel kunnen wij ons indenken, dat er een allerfijnst onzichtbaar trillingsniveau van energie is, dat een aantal andere niveaus doordringt, waarvan dat van de materie - en dus van ons lichaam, dat hieruit is opgebouwd - het allergrofste is. Esoterici spreken wel van zeven lichamen die van fijne naar grove verbonden zijn en met elkaar in wisselwerking staan. De raakpunten van hun energievelden zouden zich in de zeven chakra's bevinden, transformatiepunten die ieder op eigen wijze de vrije kosmische energie op hun niveau uit de zeven schalen kanaliseren in de mens, die een kristallisatiepunt is waarin ze alle tezamen komen.

Dit is een intuïtieve veronderstelling, die pas op je eigen persoonlijke manier tot uitdrukking kan komen, in je eigen vormgeving van de universele waarheid. We moeten blijkbaar leren door de vormgevingsverschillen heen te zien teneinde tot één gezamenlijk doel te komen. Deze innerlijke waarheidsbeleving zal nooit

wetenschappelijk bevestigd kunnen worden, omdat de wetenschap niet anders kan dan zich bedienen van door analyse verkregen bewijsmateriaal. Het uittrekken van het geheel zoals dat in deze analyse gebeurt, kan wel een ondersteuning van het beleven van de essentie opleveren. Einstein lijkt dat uit te drukken als hij enerzijds zegt: "God dobbelt niet" en anderzijds "Hoe meer ik weet, hoe meer ik besef, hoe weinig ik weet".

De waarheid zal nooit door bewijzen gekend worden, maar ze kan wel als innerlijke zekerheid intuïtief 'begrepen' worden. Dit geldt ook voor wat ik bedoel met mijn streven naar een 'psycho-economie' in de vorm van een eerlijk basisontwikkelingsinkomen voor alle mensen. Ons verstandelijk denken zal zijn verstaringsen moeten doorzien, ons emotionele gevoel zal zijn agressies moeten loslaten. Rede en liefde zullen elkaar dan kunnen vervullen in de geest van een universele godsbesef, dat heel ons persoonlijke en groepsgebonden 'ik' te boven gaat.

Mijn redelijk gevoel (intuïtie) leert mij (en wil ieder mens leren), dat kwaad uitbreekt zodra wij scheidend denken, wat ook tot agressieve emoties leidt, zoals ook het omgekeerde het geval is. Naar beide zijden loslaten doet ons de bovenpersoonlijke functie van het 'ik', dat tevens 'wij' wordt, ervaren, eenheid in verscheidenheid, die ons vrede en samenwerking oplevert. Wie dit als waarheid voelt en er de consequenties uit durft te trekken, zal kwaad ervaren als leerbron om goed te kunnen doen, bewust te kiezen. Kwaad moet je steeds opnieuw signaleren, in jezelf en in de wereld. Maar zodra je er tegen tekeer gaat, gaat het escaleren, vallen er meer slachtoffers, ben je ook persoonlijk langer uit je evenwicht. Je kweekt daarmee een verlamdend schuldbesef. Het ontnemt je de moed en de energie er zelf iets aan te doen en dat gaat ook in negatieve zin op je omgeving drukken. Moedeloosheid leidt overal en bij iedereen tot vluchtgedrag dat niets oplost, maar de zaken wel verergert. Vroeg of laat gaat zo'n levensinstelling zich ook lichamelijk wreken, want ook ziekte is vaak een vlucht voor de waarheid, die je niet onder ogen wilt zien. De signaalfunctie van het kwaad zal tevens tot innerlijke levensverdieping moeten leiden. Het ontwerpen van en het strijden voor betere mogelijkheden zullen het kwaad in de toekomst helpen voorkomen en meer kansen geven aan het positieve, creatieve leven. Maar we moeten niet trachten het bestaande kwaad uit te roeien, want dan wordt het een zevenkoppig monster, onuitroeibaar.

Toepassing van de extra UNO-economie is echt voorwaardenscheppend beleid om wereldwijd mensen de kans te geven het kwaad in goed te transformeren. Dat houdt in dat we de bokken niet langer van de schapen scheiden, maar beide de kans geven op een beter leven en een beter nageslacht.

DE NIEUWE OPENBARING VAN DE KOSMISCHE EVOLUTIE (10)

Herman Teuben

Geo-, bio- en psychosfeer

Het paradigma op blz. 13, dat ik ontwierp, geeft een hoofdingeling te zien in 3 sferen, namelijk de geosfeer, de biosfeer en de psychosfeer. De geosfeer is geschikt geworden om leven te ontwikkelen, doordat zij namelijk achtereenvolgens de barysfeer (baro=druk, d.i. de harde kern), een steenlaag of lithosfeer (lithos=steen), een waterlaag of hydrosfeer (hydro=water) en een buitenste laag-, dampkring of atmosfeer (atmos=damp) heeft ontwikkeld. Onze aarde participeert binnen het evolutiemilieu van melkweg-, zonne- en planetenstelsel, waarvan zij zelf een deeltje uitmaakt, aan een proces van elkaar alsmaar opvolgende gebeurtenissen, ook een evolutieproces. Daarbij kon het gebeuren dat een mengsel van waterstof, ammoniak en methaan evolueerde tot een mengsel van zuurstof (bijna 80%), stikstof (bijna 20 %) en koolzuurgas, en dat aldus de vierde tellurische laag van de atmosfeer groeide.

Tengevolge van roterende aardewarmte en van op de aarde inwerkende zonne-energie ontstond er een ideale situatie voor de vorming van organische stoffen zoals aminozuren en nucleïne-zuren.

Samenspel tussen hè Gaia en ho Eros

Daaruit konden weer eencellige organismen ontstaan. Het samenspel van hè Gaia en ho Eros heeft in de loop van enkele miljarden jaren een ont- en afwikkeling teweeggebracht op de zich eveneens evoluerende aardbol. Het onderlinge samenspel van diverse moleculen zoals aminozuren, lipoiden en minerale zouten, waaronder (suiker)fosfaten, leidde tot een verdere ontwikkeling van het eerste voor ons zichtbare leven op aarde. Dit evolutieproces valt summier samen te vatten in de volgende 5 punten, waarvan het vijfde punt misschien wel de quintessence is te noemen:

1. De door zonnestraling en andere inwerking opgewekte energie activeert bepaalde aminozuren in de atmosfeer.
2. Deze zuren pakken elkander a.h.w. vast en vormen lange rijen of risten eiwitten/proteïnen.
3. Suikerfosfaten pakken elkaar en ook één van de vier basen vast en er worden nucleotiden ontwikkeld. Deze basen komen straks nader ter sprake.
4. Vervolgens ontwikkelen zich hele strengen van nucleïne-zuren.
5. Intussen hebben zich bolletjes van lipoïdevetten gevormd. Nucleïne-zuren dringen door de wand van deze bolletjes. De bolletjes barsten open en vormen nieuwe bolletjes: de eerste levenscellen ontstaan. Deze levenscellen beginnen op hun omgeving in te werken en te reageren, en zo is de eerste vorm van leven van start gegaan.

De primitieve eencellige amoebe, een ongeveer één millimeter groot slijmduertje, plant zich voort door zich in tweeën te delen. Moleculen zijn levende bouwstenen van alle organismen, van alle organische materie. De belangrijkste moleculen zijn de nucleïnezuren: ribonucleïnezuur - zuur is aci-dum, vandaar de afkorting RNA - en desoxyribonucleïne-zuur, het DNA. Het DNA bevat een codesysteem voor de genetische informatie. Dit codesysteem is gebaseerd op 4 zogenaamde basen: adenine, thymine, cytosine en guanine. Het DNA nu rijgt zich paarsgewijs aaneen door een bi-unit, om het zo maar eens te zeggen, te kiezen uit de 4 genoemde basen. Essentieel hierbij is, dat tengevolge van zijn specifieke complementaire natuur a(denine) alleen met t(hymine) kan optrekken en c(ytosine) alleen met g(uanine). Het RNA ontvangt een boodschap van een gen in het DNA en geeft die door aan de eiwitsoortenfabriek van de cel. Die fabriek heet ribosoom.

De DNA-keten is echt een getwijnd of getweerd garen te noemen

De activiteiten van spinnen en twijnen vinden plaats in het spin- en twijnhuis. Dit twijnhuis draagt de naam chromosoom. Chromosomen zijn de schatbewaarders te noemen van alle erfelijke eigenschappen. Zij bergen in zich het getwijnde garen van het DNA en dit DNA verzorgt a.h.w. de *input* van het bouw- en schakelschema. Mensen hebben in elk van de 1014 cellen van hun lichaam 23 paar chromosomen, 23 chromosomen van de vader en 23 van de moeder. De zaadcel van de man bezit de helft van de chromosomen van de man, terwijl de eikel van de vrouw de helft van de chromosomen van de vrouw bezit, zodat bij samensmelting van zaad- en eikel er weer 23 paar chromosomen in de eerste embryocel zijn. Van één paar van die 23 zijn de beide componenten niet gelijk van grootte. Zij zijn de specifieke geslachtschromosomen en worden resp. X- en Y-chromosomen genoemd. X is groot en Y is klein. Een mens met 2 X-chromosomen is vrouw en een mens met XY-chromosomen is man. Ook op het niveau van de voortplanting(s-evolutie) is er dus tweesporigheid, de tweesporigheid van het getwijnde of getweerde garen! Of Teilhard dit nog allemaal heeft beseft, is zeer de vraag.

De boom van het leven: de biosfeer

De leefdrang/leeflijn heeft haar evolutiebedding gevolgd via talrijke mutatiestations. De belangrijkste van die leefvormen heeft Teilhard verzameld in zijn 'boom van het leven'. Naar mijn mening vormt het leven zoals weergegeven in deze boom van het leven, één geheel, inclusief dus het leven van de mensen. Alle vormen van leven, geen enkele uitgezonderd, vallen dus binnen de biosfeer. Bij Teilhard vormt het menselijke leven een nieuwe leeflaag boven de biosfeer. Die nieuwe laag noemt hij de laag van de noösfeer. Daarmee geeft hij te kennen dat de mensheid een geheel eigen, unieke plaats inneemt, niet alleen op onze aardbol maar ook in het heelal. Ik geef er de voorkeur aan om alle leefvormen binnen het gebied van de biosfeer te houden. Wel maak ik onderscheid tussen leven van mensen en andere (lagere) leefvormen. Zo spreek ik over ratiomorfe en amormorfe katakosmese of toerusting voor alle vormen van leven tot aan de

hominisatiedrempel toe. De aanduiding ratiomorf ben ik tegengekomen bij prof. dr Rupert Riedl.

Ratiomorfe en amormorfe katakosmese

Riedl zegt dat op zeker punt ergens in de bio-evolutie, nog ver voor het bestaan van enig bewust overleg (*conscious deliberation*), in de hersenen een schakelwerk het niveau heeft bereikt van quasi-rationele resultaten. Dat niveau noemt hij het niveau van de rationele apparaat. Tegenwoordig wordt ook wel van inprenting gesproken. Deze inprenting is dan een activiteit van de ratiomorfe apparaat, de ratiomorfe katakosmese. Als voorbeeld noemt hij de haai in het water en zijn gedrag, dat op die toerusting berust en dat hij wellicht heeft aangeleerd of verworven door het uitproberen van allerlei situaties in dat water. Interessant is het om op te merken dat tussen de voorouders van de haai en onze voorouders een tijdsafstand ligt van bijna een half miljard jaar. Deze draad van de ratiomorfe katakosmese kan terug opgewikkeld worden tot wat door mij het begin van friemellevens werd genoemd. Riedl heeft het niet over amormorfe toerusting of apparaat. Hij noemt ook niet een vergelijkbare term. Ik praat over twee draden van het ene evolutiegaren, omdat ik de kwaliteit van alle levens duidelijk mede bepaald zie door een tweesporige evolutiebegeleiding: naast ratiomorfe katakosmese is er een amormorfe katakosmese; naast en gelijkwaardig aan het niveau van het quasi-rationele is er het niveau van het quasi-amoureuze. Zij kunnen niet buiten elkaar, zij gaan hand in hand, zij zijn met elkander vervlochten als twee draden van het ene evolutiegaren.

Naamgeving van liefde als algemene leefeigenschap

Ook Teilhard is er niet aan toe gekomen om de amordraad als zodanig te benoemen. Wel heeft hij gezegd dat de liefde gezien moet worden als algemene eigenschap van alle soorten levens en als zodanig voegt de liefde zich - aldus Teilhard - in variaties en graden van intensiteit naar alle vormen welke de organische stof achtereenvolgens heeft aangenomen. Lager aan de boom van het leven wordt de liefde minder goed zichtbaar totdat zij zich geheel aan onze waarneming onttrekt. Daarom moest hij ook wel een soort van bewijsvoering a contrario houden in zijn pleidooi voor de liefde: 'Het zou fysisch onmogelijk zijn dat de liefde in hogere stadia en in ons in het gehomijniseerde stadium zou voorkomen, wanneer er tot zelfs bij de moleculen in een volstrekt onontwikkelde vorm maar toch in de kiem aanwezig, niet een innerlijke neiging tot vereniging zou bestaan'. En daarop aansluitend concludeert hij dat wij de aanwezigheid van de liefde op zijn minst als aanzet moeten veronderstellen in alles wat er leeft, als wij haar ook met zekerheid bij en in ons willen constateren!

Noösfeer en erosfeer

Toen de homijnificatie leidde tot de fase van de *homo sapiens*, is de katakosmese verder haar gang gegaan en is vanuit de ratiomorfe katakosmese de noösfeer geëvolueerd. Voor mij is noösfeer hetzelfde als rationaliteit (let wel: dus niet

ratiomorfe toerusting!) als bij Riedl. Het woord noösfeer is bij mijn weten het eerst gebruikt door Teilhard. Hij noemde het de zesde sfeer na de vijf voorafgaande sferen van bary-, litho-, hydro-, atmo- en biosfeer. In mijn boek haal ik een vrij lange passage aan van Anaximander (5e eeuw voor Chr) over de *nous*. Hij hanteert dit begrip in de zin van ordenend (wereld)verstand. Maar naast en gelijkwaardig aan het (be)denken stel ik het (be)minnen. Ook Teilhard gebruikt alle mogelijke beschrijvingen om de liefde als universeel evolutiegegeven duidelijk te maken. Ik heb me echter meer dan eens afgevraagd waarom Teilhard er niet toe gekomen is om de liefde in te kleden in de vorm van een sfeer of tellurische laag. Geheel parallel aan de noösfeer spreek ik van de erosfeer, geheel in de zin en de betekenis van de liefde. Teilhard spreekt over de liefde als over dat onweerstaanbare instinct in ons hart dat ons telkens weer naar eenheid drijft wanneer wij voor iets vuur en vlam vatten. Deze kernbetekenis van de liefde wordt door mij ook bedoeld met de erosfeer.

Werken aan de voortgang van de evolutie

De aldus verworven inzichten, zo schrijf ik in mijn boek, zijn drieërlei: ten eerste zijn wij evolutionair onlosmakelijk verbonden met de deeltjes van het eerste begin in die mate dat wij a.h.w. zelf de evolutie zijn. In de tweede plaats behoort het tot de aard van ons wezen om denkend én minnend te leven en dus al het ons omringende denkend en minnend te bejegenen. En in de derde plaats ligt het dan in de lijn van onze evolutie dat wij leven en wereld gaan zien als een te voltooien bouwwerk in die zin dat wij letterlijk en figuurlijk het voortouw in handen nemen en werken aan de voortgang van de evolutie. Belangrijk is het hier nogmaals - we deden dat al eerder - op te merken dat er talrijke combinaties van denken en minnen mogelijk zijn binnen het kader van onze evolutie.

Reflexie als scheidslijn tussen dier en mens

Teilhard stelt de reflexie als scheidslijn tussen dier en mens. Het dier weet wel maar het weet niet dat het weet. Als dat wel het geval was, had het dier allang de ene vinding op de andere laten volgen en een systeem van innerlijke constructies ontwikkeld, dat zich niet aan onze waarneming had kunnen onttrekken, aldus Teilhard verder. Daarom blijft een heel gebied van het werkelijke voor het dier gesloten, dat deel namelijk van het werkelijke waarin wij ons bewegen. Het dier kan daar niet binnentreden.

Teilhard noemt de kennis capaciteit van lagere leefsoorten instinct. Hij spreekt over het psychische leven van bijvoorbeeld een insect, een gewervelde, een eekhoorn, een kat, een olifant, en al hun instincten vormen overeenkomstig ieders eigen plek aan de levensboom een opklimmende reeks, met hun eigen complexiteit. Die instincten vormen a.h.w. een soort waaier: de hoogste toppen van elke (instinct)nerf onderscheiden zich door een toenemende keuzevrijheid omdat de opklimmende reeks instincten steunt op een beter bepaald centrum van coördinatie en bewustzijn. In een voetnoot op p. 136 zegt Teilhard dat elke vorm

van instinct streeft naar intelligentie en dat alleen in de lijn van de mens deze ontwikkeling volkomen geslaagd is, tot het einde toe. Toegekomen aan de *état réfléchi* zou de mens dus een enkele bewustzijnsmodaliteit van de ontelbaar vele door het dierlijke leven uitgeprobeerde modaliteiten representeren. Hiermee kan ik het volkomen eens zijn.

à Fleur d'intelligence

Dan schrijft Teilhard een zin die ik zo goed vind dat ik haar zo letterlijk mogelijk uit het Frans vertaal: "Indien de Historie van het Leven slechts - zoals we gezegd hebben- een beweging is van in morfologie versluierd bewustzijn, dan valt er niet aan te ontkomen dat - aanbeland in de top van de (evolutie)serie, vlakbij de mens, de psychismen gaandeweg verschijnen in de opbloei van de intelligentie: *à fleur d'intelligence*." (p.136 resp. 184) Ook noemt hij enkele karakteristieke stations in deze evolutieve beweging zoals die van atoom naar cel en van cel naar denkend dier (*animal pensant*). De geboorte van het denken evenwel doet zich aan hem voor als discontinuïteit uit continuïteit. Een dergelijke discontinuïteit uit continuïteit zag hij ook bij het eerste verschijnen van het Leven. Maar wat verder in zijn betoog spreekt Teilhard dan weer over een kruising van draden die vanaf den beginne vanuit de uithoeken van de ruimte naar elkaar toe lopen. Even eerder omschrijft hij dat evolutieve gebeuren als volgt: "Om - op de drempeloverschrijding van de reflexie - uit te komen bij de Mens, heeft het Leven - lang tevoren en gelijktijdig - een bundel factoren moeten prepareren waarvan op het eerste gezicht niets de 'providentiële verbinding' kon doen veronderstellen." (p. 138 resp. 187)

Drempeloverschrijding van reflexie

Maar, zo kun je dan de vraag stellen, moet dat dan? Moet er een providentia zijn als band tussen die vele diverse preparatoire factoren? Is het feit van het enorm onvoorstelbare kosmische evolutiegebeuren naar Leven toe op zichzelf al niet providentieel te noemen, mede gelet vooral op de immense ruimtetijd van voorbereiding? Of zou Teilhard dit ook juist bedoeld hebben met zijn redenering? Vervolgens vergelijkt hij de waaiers van het Leven zomaar even met horizontaaldoorsneden van een kegel. Die vormen naar boven toe steeds kleinere cirkels om tenslotte in een punt te eindigen. Maar, zo kun je je dan afvragen, zijn wij dan de enige - om nog maar niet te zeggen de eindfase - van de 'groeï' van Leven? Wíj, mensen, hier, op dit bolletje aan de top van Leven? Wíj? Het extreme Leefpunt van de kegel?

Teilhard snijdt eigenlijk verder praten over de overgang van dier naar mens (denkend dier/*animal pensant*?) nagenoeg af door te stellen dat die 'overgang' onherroepelijk aan ons gezichtsveld is onttrokken door de ondoordringbare dikte van het verleden. "Daarom", aldus Teilhard, "probeer maar niet je het onvoorstelbare voor te stellen en neem maar aan dat de toegang tot het denken een drempeloverschrijding is geweest die met één stap genomen moest worden". (p.140 resp. 189). Want het gaat hier om een *intervalle transexpérimentale* en daarover kunnen

wij wetenschappelijk dus niets zeggen. Maar aan de andere zijde daarvan vinden wij ons getransporteerd op een biologisch geheel nieuw traject. En dan gaat hij weer verder: "Alle instincten vormen met hun complexiteit een opklimmend systeem. Zij onderscheiden zich door een steeds grotere keuzevrijheid welke steunt op een beter bepaald centrum van coördinatie en bewustzijn."

Het Trishagion bij uitstek

"En toen tenslotte - voor het eerst - het instinct van een levend wezen zich in de spiegel van zichzelf had waargenomen, toen heeft de hele wereld een drempel overschreden. Een nieuwe bedding breidt zich uit, de denkende bedding, over de wereld van planten en dieren heen, boven de biosfeer dus van planten en dieren uit, naar het oplichten van het denken: de noösfeer."

Persoonlijk geef ik er de voorkeur aan - ik heb dit al laten blijken - de noösfeer een plek te geven binnen - zij het dan wél in de top van de biosfeer. Daarmee handhaaf ik mijn driedeling van geo-, bio- en psychosfeer, het Trishagion bij uitstek. Teilhard zegt van de biosfeer dat zij niet een min of meer losse groepering vertoont maar uit één stuk bestaat: het weefsel van de genetische betrekkingen dat de boom van het leven vormt.

de menselijke ziel: een verlegenheidsthese

Graag wil ik vooropstellen, dat mijn manier van denken hier wezenlijk gaat verschillen van die van Teilhard. Dit houdt nauw verband met de omstandigheid dat ik het bestaan van de ziel niet erken. De mens bestaat uit ziel en lichaam of uit lichaam en ziel, zo zegt het kerkelijke leergezag. De ziel zie ik - met andere wetenschappers - als een soort verlegenheidsthese welke de kloof tussen dier en mens moet overbruggen. Het kerkelijke leerstuk van de onmiddellijke creatie van elke menselijke ziel verklaart niets en heeft de verdenking op zich geladen een verlegenheidsthese te zijn. Een werkelijke verklaring van de wording van dier tot mens, zo citeer ik wijlen prof. dr. A.G.M. van Melsen, vraagt allereerst om het inzicht dat materie levend kan worden en dat in het rijk van het leven de mens kon ontstaan in het rijk van het dier op grond van een inherente aanleg daartoe. Het gaat om het inzicht dat materie grote innerlijke potenties heeft welke gericht en toegespitst zijn op de leefdrang, vgl. mijn eerder genoemde relatie tussen materia en eros.

Verder leven in de psychosfeer⁷

In mijn boek wijd ik hoofdstuk 7 aan het thema: Verder leven in de psychosfeer: ideësfere en agapèsfeer. Ik zeg daarin o.a. het volgende: "Als er dan een instantie is die ervan uitgaat dat elk mensenleven begint in (zulk) een staat van doodzonde,

---

⁷ In de voorlaatste regel van vervolgverhaal nr. 8 (*GAMMA* jrg.3/1) moet het woord biosfeer worden vervangen door het woord psychosfeer.

overerfelijk dus voor elk mensenleven vanaf de eerste mens Adam, dan is dat wel het einde." Erkennend dat Adam en Eva als bijbelse mythe wel hun waarde hebben, maar vanuit het besef dat zij in de realiteit van de (kosmische) evolutie niet kunnen bestaan, voeg ik eraan toe: "Die opvatting past wonderwel op het beeld van een zondige wereld waarin mensen ballingen zijn, onderweg naar ofwel hun gelukzaligheid in de derde hemel, *caelum empyreum*, ofwel hun verdoemenis in de onderwereld, het onder de wereld brandende vuur van de hel." (blz.75)

Ik noem hier graag de naam van Max Wildiers, die dit fenomeen van kerk en theologie duidelijk uit de doeken der historie heeft gedaan. In zijn geschriften verwijt hij de kerktheologie dat zij zich niet heeft aangepast aan en dus niet heeft ontwikkeld met ons allengs dynamisch geïnterpreteerde wereldbeeld. Daardoor is het beeld van God wereldvreemd geworden, opgesloten in steriele dogmatische termen van ver voor het begin van de middeleeuwen tot ver na het einde daarvan. Als dit bedoeld wordt met 'secularisatie', kan ik er heel goed vrede mee hebben. Ook hier geldt dat openheid en eerlijkheid altijd zeer gewenst, zo niet noodzakelijk zijn. Wildiers spreekt over atrofie, verschrompeling. Ik spreek liever over de atrofie van het dogma. Ik denk dat er heel veel mensen zijn die op een of andere manier weet hebben van de grondig gewijzigde kijk op wereld en leven in kosmologisch-evolutieve zin en daarom geen weet meer kunnen hebben van een beeld van God dat verschrompeld is en dat geen voeding meer krijgt toegevoerd vanuit de kosmos. Het woord atrofie betekent namelijk letterlijk: zonder voeding. Wildiers spreekt van de noodzaak van een kosmogone theologie en hij zegt o.m. dat het begrip erfzonde daarin niet thuis hoort. Ik ontwikkel in mijn boek de rudimenta van een evolutiethologie, maar daarover zal ik in een van de vervolgh verhalen schrijven. Eerst wil ik graag een pleidooi houden ten gunste van het verder leven van mensen. Stel dat er geen verder leven zou zijn, waartoe dient dan het onvoorstelbaar knappe kunstwerk van het heelal? Ons nadenken over de evolutie welke wij per slot van rekening zelf zijn, is oerdynamisch en ons houden van de evolutie kent geen grenzen, is universeel. Wij zijn niet uitsluitend *toolmaking animal* dat niet uitsteekt boven het ratio/amormorfe leefniveau. Want dan zouden wij niet in staat zijn om over ons eigen bestaan en ontstaan na te denken. Het is een zaak van evolutieve katakosmese waardoor wij aan een nieuwe mutatie toe komen na die van onze biosfeer.

Onze voltooide evolutie

Deze opvolgende derde sfeer geef ik de naam van psychosfeer en de tweesporige toerusting zet zich hier voort in enerzijds ideësfeer en anderzijds agapèsfeer. Is het nadenken over eigen evolutie eigenlijk te omschrijven als het zien in een spiegel, de spiegel van het raadsel, bij voltooide evolutie zal er zijn het zien (ideè) van aangezicht tot aangezicht en zal onze evolutie doorzichtig, want in complete liefde (agapè) begrepen worden. Deze evolutie is niet selectief in de zin van alleen bestemd voor uitverkorenen, want alle evolutie is selectief voor de totale soort van de humanité en in die zin kan er gesproken worden van humanitaire evolutie. Het

behoeft dan ook geen verder betoog dat evolutie afhankelijk is van humanitair gedrag, van het zich gedragen overeenkomstig de van nature aanwezige ratio/amormorfe katakosmese, welke op haar reis naar de mens toe is geworden en uitgegroeid tot noö/erosfeer. Mensen die volharden bij de verloochening van hun bio/erosfeer blokkeren in elk geval voor zichzelf en misschien ook wel voor anderen de evolutieweg naar ideë- en agapèsfeer binnen het gebied van de psychosfeer.

Teilhard zegt dat bij de dood de wereld van de mens, zijn wereld, vergaat. Maar het steeds meer bezig zijn van de mensheid zal, na de *planétisation humaine*, wel of niet met inschakeling van de hulp van ander melkwegleven, tenslotte uitmonden op een totaal vergaan van de heelalsmaterie, waaruit dan de geest van de voltooide noösfeer zal oprijzen en één worden met Omega. Hier nadert mijn opvatting een beetje die van Teilhard, maar er blijft toch een behoorlijk groot verschil bestaan. Daarbij moet niet vergeten worden dat de opvattingen van Teilhard ook alweer ongeveer een halve eeuw oud zijn.

No trespass!

Zojuist werd gesproken over blokkademogelijkheden van de evolutieweg naar het rijk van de psychosfeer. Dit herinnert mij aan een tekst die ik op een verbodsbordje heb zien staan: *No trespass!* Op z'n Nederlands: verboden toegang! En daardoor werd ik weer herinnerd aan een bepaalde passage uit een gebed waarin wij vragen: *forgive us our trespasses*, zodat de weg van onze evolutie niet versperd zal zijn door ons eigen toedoen. Voor het kwaad dat wij doen door het genoemde verbodsbordje te negeren, heb ik de naam evolutieballast bedacht. Die naam impliceert dat deze ballast overboord moet worden gezet teneinde de evolutie in het goede spoor te houden.

De dood als mutatiedrempel

In mijn vervolghverhaal nr. 9 was sprake van verstrengeling van geest en materie. Door overschrijding van de mutatiedrempel van onze dood raakt onze geest geheel los van de materie. Daarmee wordt die materie van ons lichaam stof ofwel pulver en onze geest keert terug naar de bron waaraan hij is ontstegen, de pure, zuivere, vrije geest.

Teilhard is overigens weleens echt bang geweest dat - wat hij noemt - *ce double fil*, die dubbele ofwel getwijnde levensdraad, ontijdig zou kunnen breken. In zijn boek *Le milieu divin* (Het goddelijk milieu) schrijft hij dat elk mensenleven a.h.w. uit twee draden is gevlochten. De ene draad is die van de interieure ontwikkeling, waar onze ideeën, affecties, menselijke en mystieke gedragingen worden gevormd. De andere draad is die van de exterieure afloop. Deze geeft aan dat wij ons op elk moment precies daar bevinden waar het geheel aan krachten van het heelal zal convergeren om de door ons van God verwachte uitwerking op ons over te brengen. Hij bidt dan dat het hem door God gegeven mag zijn om altijd daar te zijn waar God hem zal aantreffen!

Wordt vervolgd

**Joseph P. Provenzano: Conscious Energy - Answers to Ultimate Questions,
Winston-Derek Publishers, 1993 245 pp. incl. register**

De Texaan Joe Provenzano is doctor in de fysica en verdient zijn brood met het leiding geven aan een team dat o.m. aan computersimulaties van straal aandrijving werkt. Filosofie, een bijvak tijdens zijn studie, bleef de man boeien en werd een intensieve vrijetijdsbesteding. Rond 1975 ontdekte hij het werk van Pierre Teilhard de Chardin. Mettertijd begon hij in diens werk een eindpunt in de geschiedenis van de filosofie te zien. Vanuit dit perspectief kwam *Conscious Energy* tot stand.

De gedachte achter Provenzano's boek is dat je de fundamentele premisse van een filosofie moet beoordelen op de vraag of ze een basis voor de beschrijving van alle aspecten van de werkelijkheid geeft. Met behulp van dit criterium categoriseert hij de filosofen: rede (van Thales via Plato naar Descartes en Spinoza); zintuiglijke ervaring (John Locke, Berkeley en Hume); rede, zintuig en intuïtie (Kant); macht en zelfbehoud (Machiavelli, Darwin, Spencer, Nietzsche); verlangens en vrije wil (Boeddha, Kierkegaard, Bergson, Sartre) wetenschap (Galileï, Comte, Ayer); taal (Wittgenstein, Russell, Rorty). In een aanvullend hoofdstuk komen o.m. ook productie (Marx) en 'organische' filosofie (Whitehead) aan bod. Vervolgens beoordeelt de auteur de filosofieën op hun deugdelijkheid. Het is loffelijk dat hij zijn criteria hiervoor expliciet weergeeft. Ik geef hier met enkele kanttekeningen de 'Vier Criteria' (later voegt hij er nog één toe) weer, waaraan de ideale filosofie zou moeten voldoen:

- 1) De filosofie moet gefundeerd zijn op een principe dat intuïtief aanspreekt. Dit is een criterium dat helaas uitnodigt tot 'waarom toch?'-argumenten. Een voorbeeld is het commentaar op Kierkegaard. Provenzano ziet niet in waarom de laatste de realiteit als absurd ziet, maar voert daar geen redenen voor aan. Maar indachtig het Engelse spreekwoord *Fact is stranger than fiction* vinden velen de realiteit intuïtief juist wel absurd. Zo kom je natuurlijk niet veel verder.
- 2) Zij moet consistent zijn met haar eigen principes. Dit lijkt voor de hand te liggen, maar inderdaad blijkt niet elke filosoof bereid de uiterste consequentie van zijn uitgangspunt te trekken.
- 3) Zij mag niet in tegenspraak zijn met de bevindingen van de moderne wetenschap. Deze notie ontkent mijn inziens de subjectiviteit en evolutionaire ontwikkeling van de wetenschap (vgl. het baanbrekende werk van Kuhn (1962) over het veranderen van wetenschappelijke paradigma's!);
- 4) Zij moet onderstrepen dat ieder individu van belang is, en de vraag naar het 'waarom' van de mensenrechten beantwoorden.

De moeite die de auteur zich getroost om op systematische wijze de filosofische geschiedenis vanaf Thales tot aan Rorty door te nemen, te analyseren en te annoteren, verleent het boek een zekere wetenschappelijke pretentie. Het boek schiet daarin echter bij de uitwerking tekort. En wel om verschillende redenen:

Noch aan de titel van zijn boek, noch aan de achterflap is te zien dat het hele consumentenonderzoek naar filosofen als doel heeft om de aandacht op Teilhards gedachtegoed te vestigen. Omdat het van meet af aan Provenzano's opzet is naar de hoofdstukken over Teilhard aan het eind van het boek toe te werken, heeft het werk een sterk teleologisch karakter. Een voorbeeld is zijn afwijzing van het boeddhisme, volgens welke leer het hogere stadium waarin de ziel uiteindelijk overgaat een staat van verminderd bewustzijn is. Provenzano baseert zijn afwijzing op de dooddoener, dat uiteindelijk wel zal blijken hoezeer deze notie ingaat tegen de richting waarin het universum evolueert, nl. een staat van hoger bewustzijn (p. 72). 'Hoezo dan?' 'Later, als je groot bent.' Op zulke momenten laat Provenzano zich in de kaart kijken: hij kan zijn ongeduld om de goede boodschap uit te leggen maar nauwelijks bewaren en verwijst daarom bij wijze van argument steeds vooruit naar wat gaat komen, waarna hij aan het eind triomfantelijk 'zie je wel!' kan roepen.

Een voorbeeld daarvan is de formulering van het 'Vijfde Criterium', dat Provenzano pas achter in zijn studie formuleert: het basisinzicht van een filosofie moet impliceren dat de basisinzichten van de grote filosofen weliswaar belangrijke, maar secundaire aspecten van de realiteit zijn. Het zal u niet verrassen dat alleen de wet van bewustzijn en complexiteit van Teilhard aan deze voorwaarde voldoet. Het boek doet daarmee denken aan een vergelijkende EO-documentaire over wereldgodsdiensten - de uitslag staat al vooraf vast. Deze kritiek treft uiteraard niet de filosofie van Teilhard zelf, maar slechts de methode van Provenzano. Je kunt het boek echter ook anders lezen: als een zeer leesbare, hyperbeknopte inleiding in de filosofie, die een historisch licht werpt op de filosofische traditie waarin het werk van Teilhard te plaatsen is. De recht-toe-recht-aan-aanpak is bij uitstek gericht op de gehaaste lezer; de auteur geeft voortdurend aan welke delen gerust overgeslagen kunnen worden. Het gevaar van simplificatie heeft hij daarbij jammer genoeg niet altijd onderkend.

Met dit boek betoont Provenzano zich een fervent pleitbezorger van Teilhard-als-filosoof. Een interessant detail daarbij is hoe Provenzano een eigen theologische Teilhardinterpretatie in zijn boek vervlecht: de val van Lucifer *cum suis* als kwantumsporg. Voor Provenzano zou deze 'scheiding' van God heel goed de fragmentatie van energie kunnen zijn geweest, vanuit een staat van geordende, bewuste energie tot een van wanordelijke energie zonder bewustzijn, die de oerknal tot gevolg heeft gehad waaruit alles is ontstaan. Zo had ik het in elk geval nog nooit bekeken. Je moet daarvoor natuurlijk wel in engelen geloven, en dat kon nog wel eens moeilijker zijn dan de logica van Teilhards wet in te zien.

Jeroen Warner

Naschrift van de redactie:

*Zo langzamerhand ontstaan er studiegroepen in onze Stichting van mensen, die de hier gepubliceerde of gerecenseerde boeken nader onder de loep nemen. Wij publiceren de correspondentie naar aanleiding van het boek van Sybout Jager *Wereld zonder grenzen* hieronder. Wellicht zijn er ook lezers, die bijvoorbeeld de artikelen van Herman Teuben en de kritiek van Jeroen Warner hierboven van commentaar willen voorzien. Ons blad wil een forum zijn voor meningsvorming.*

Geachte heer Jager,

Met interesse heb ik uw bijdrage *Van nomade tot wereldburger* in *GAMMA* (jrg.3/1-red.) gelezen. Daarna heb ik uw boek *Wereld zonder grenzen* bestudeerd. Uw conclusies over de analyse van het bruto nationaal product zijn correct en de criteria, die u in de nieuwste *GAMMA* van dec. 1995 beschrijft, stemmen met de door mij geformuleerde *Eed van Prometheus* overeen. Op dit punt nemen wij een gemeenschappelijk standpunt in.

De heer Hogeboom van Buggenum heeft mij in een discussie in oktober gevraagd de theorie van Charon met het oog op een eventuele publicatie in *GAMMA* eens te willen belichten vanuit de ooghoek van een elektrotechnicus. De theorie van Charon is althans in uw beschrijving in *Wereld zonder grenzen* voor mij iets te speculatief. Ik heb geprobeerd het origineel van Charon in Duitsland te bestellen, maar dit is uitverkocht en niet meer leverbaar. In een volgende stap wil ik de Nederlandse versie bestellen en de theorie eens beter bestuderen. Voor mijn technische gevoel is de theorie van Charon in een aantal punten hard aan de rand van een onbewijsbare en onrealistische speculatie. Toch geloof ik wel, dat er een kern van waarheid in zit en dit koren wil ik door nauwkeuriger analyse van het kaf trachten te scheiden. Het was niet eenvoudig daarover een constructieve kritiek samen te stellen, maar het is me in mijn ogen toch wel gelukt.

Bijgaand stuur ik u mijn eerste beoordeling toe. Wellicht kunt u met het origineel van Charon beoordelen of een van mijn conclusies er grondig naast zit. Anderzijds zijn er misschien door de inspiratie uit uw boek nieuwe, voorheen onbekende impulsen en visies aan de theorie van het intermenselijk bewustzijn toegevoegd. Rest mij nog u een zinvolle kerst en een voorspoedig 1996 toe te wensen.

Met vriendelijke groeten, hoogachtend,

J.W.Richter

*Op de volgende bladzijden vindt u de beoordeling van ingenieur Richter van de theorie van Charon en het antwoord hierop van de werktuigbouwkundige-filosoof Sybout Jager en de computerdeskundige Gerrit Teule. Laatstgenoemde maakt in zijn boek *De eeuwige dans* ook gebruik van de theorie van de kernfysicus Charon.*

Uitgangspunten (ter correctie!)

De mens is samengesteld uit:

- Het zelfbewuste, egoïstische en egocentrische Ik, dat uit zelfbehoud zelfs tot een moord in staat is en
- het onbewuste, altruïstische Ik, dat ook in het dierenrijk in staat is, het leven voor het eigen kroost op te offeren.

Het altruïstische Ik wordt vaak voor het eerst ervaren als de geboorte van een jong kind, bij voorkeur van de andere sekse. Het manvrouwelijke Ik is de ideale, stabiele, androgynse persoonlijkheid, die uit een evenwicht tussen het egoïstische en altruïstische Ik bestaat. De Duitse theoloog Drewermann noemt de geboorte van het Christuskind met kerstmis (!) het symbool voor de geboorte van dit androgynse Ik, en Jung noemt het onbewuste, altruïstische deel de Anima.

De Anima communiceert voornamelijk via dromen met het bewustzijn, d.w.z. met het egoïstische Ik. Dit is (net als koning Herodes) in staat de Anima te vermoorden. De Anima vlucht in dat geval naar de uithoek van het zieleleven: de vlucht van het Christuskind naar Egypte.

In het intermenselijk bewustzijn communiceren de Anima's van mensen, in een aantal gevallen over grote afstanden. Tot deze communicatie rekent men:

- de menselijke naastenliefde op korte afstanden, die het egoïstische Ik overstemt,
- de gedachte-overdracht op grote afstanden door telepathie tussen vrienden en familieleden, als deze door ongeluk of ziekte in nood verkeren,
- de gedachte-overdracht van personen uit het verleden naar het heden over grote tijdsintervallen door middel van incarnatie,
- de gedachte-overdracht van de toekomst tot het heden over grote tijdsintervallen in de visioenen van zieners en profeten.

Het is mogelijk dat deze vier communicatiemiddelen op een gemeenschappelijke basis rusten, maar ook, dat zij los van elkaar staan. Men kan deze effecten het best indelen in:

1. de gelijktijdige dwarsverbindingen: naastenliefde en telepathie
2. de tijdafhankelijke, erfelijke of althans erfbare eigenschappen: visioenen en incarnaties.

De theorie van Charon

De theorie van Charon suggereert voor alle vier de communicatiemiddelen het elektron als medium. In elk elektron wordt de cumulatieve levenservaring van alle doorlopen stations verzameld en opgeslagen. Deze informatie ligt opgeslagen in lichtgolven binnen de omhulling van het elektron. De samenwerkende elektronen sturen de schepping ervan en streven naar een einddoel van geordende eenheid.

Het is technisch gezien nogal problematisch elektronen te transporteren. Opdat de elektronen ook over grote afstand werken moeten er veel deeltjes met dezelfde informatie worden verdeeld en getransporteerd. Dit kost energie, want de

elektronen blijven bij voorkeur in de buurt van de geladen protonen. Voor een transport over grote afstand moet veel energie en vooral veel tijd worden geïnvesteerd. Zelfs in een metaal bewegen de elektronen zich langzaam. De theorie van Charon komt voor mij dus allereerst voor de erfelijke, tijdafhankelijke overdracht in aanmerking. Hiervoor is immers geen echt transport van elektronen nodig. De erfgenaam en de erfplater zijn immers ter plekke aanwezig.

Voor de communicatie op de gelijktijdige dwarsverbindingen naastenliefde en telepathie is een veld - zoals in een model bijvoorbeeld het magneetveld - veel geschikter. Een veld werkt veel sneller en er is geen probleem door het transport van de grote aantallen elektronen, die men immers overal ter wereld moet verzenden.

Daarnaast heb ik nog problemen met de opslag van informatie binnen het elektron. In mijn natuurkundig beeld wentelt er inderdaad binnen elk elementair deeltje een lichtgolf met zeer hoge frequentie (in het proton 1023 hz) en dus zeer hoge energie rond. De middelpuntvliedende kracht van deze rondwentelende golf wordt op nog onbekende wijze in toom gehouden en kan het stabiele elementaire deeltje (proton en elektron) niet verlaten. Het neutron is op zich niet stabiel: het valt na een kwartier uit elkaar, maar het is onbeperkt stabiel in samenwerking met protonen. Op de eerste plaats is er geen enkele reden voor om het elektron anders te behandelen als het proton. Afgezien van de grootte zijn zij gelijkwaardig en ter vererving zijn zij beide geschikt. Integendeel: het ca. 1860 maal grotere proton is eigenlijk veel beter geschikt een grote hoeveelheid informatie te dragen. In analogie kan men zelfs vergelijken:

- de vrouwelijke eicel komt overeen met het grote, onbeweeglijke proton
- de mannelijke zaadcel komt overeen met het kleine, beweeglijke elektron

Waarom Charon het proton daartoe niet geschikt acht, vermeldt Sybout Jager in zijn boek niet. Deze argumentatie is echter in mijn ogen zeer belangrijk voor de beoordeling van de theorie. De lichtgolf in de elementaire deeltjes is buitengewoon goed afgeschermd en kan althans in de bekende theorie der elektrotechniek vrijwel geen informatie dragen. De enige vrijheidsgraad is de spin, die de draairichting van de golf zou kunnen beschrijven: linksom of rechtsom, eventueel nog gecombineerd met de gekwantiseerde snelheid van de golf. In totaal kunnen echter slechts enkele bits aan informatie per elementair deeltje worden opgeslagen. Een elektron of proton zou in dit model ongeveer één letter in ons alfabet van 26 letters voorstellen. Grote informatieblokken moeten dan door de samenstelling van een 'boek' met deze elementaire 'letter'deeltjes tot stand komen. Om verstaanbaar te blijven moet echter elk deeltje (zoals ook de losse letters van het alfabet in deze tekst) hun juiste plaats kennen en dus in een samenhang bewaard blijven. In een boek is het adres in de samenhang van de papiervezels opgeslagen, in een computerbestand met behulp van een geheugenadres. De samenhang is ook informatie, die in de elektronen opgeslagen moet worden. Zonder dit 'geheugenadres'

gaat de samenhang in de natuur, die immers steeds weer alle materie rondwentelt, onherroepelijk verloren. Voor de adressering van de myriaden elektronen is een extreem groot adres nodig. Dit kan het elektron in mijn ogen met een paar bits, die hem ter beschikking staan, niet presteren.

Mijn interpretatie van Charons theorie

Indien men nu aanneemt, dat de adressering van de elementaire deeltjes niet meer nodig is, omdat deze in de voortplantingsgenen van onze zaad- en eicellen wordt opgeslagen, dan ontstaat er een ander beeld, dat echter op het idee van Charon aansluit:

Het aanzien van de wereld wordt vastgelegd door de eigenschappen der elementaire deeltjes. Zo bedraagt de verhouding van de massa's van proton tot elektron bijvoorbeeld 1835,65...Als deze verhouding (met 10 cijfers achter de komma) iets van dit getal zou afwijken, had de wereld er - inclusief mens en dier - totaal anders uit gezien. Het proton en het elektron dragen dus analoog aan ei- en zaadcel in de verhouding van de wederzijdse eigenschappen alle genetische informatie van de schepping.

Volgens de theorie van Teilhard de Chardin ontstaat er in de evolutie een steeds complexere samenwerking van de organismen. Zo hebben het proton en het elektron de opslag en het transport van een gedeelte van de genetische informatie voor de ontwikkeling van de schepping aan de eicel en de zaadcel gedelegeerd en deze wederom aan de androgyne partners in de bovenstaande beschrijving. De androgyne mens codeert op zijn beurt de 'genetische' informatie in de Veden, in de Bijbel, in de *Eed van Hippokrates* en zo men wil in de *Rechten van de Mens*, zodat de complexere genetische informatiedragers vooral in de huidige schriftelijke vorm ontstaan. Omdat de werking van de complexe structuren ook in de elementaire deeltjes vastligt, is de kern van Charons theorie echter principieel correct, namelijk:

dat het verleden, het heden en de toekomstige evolutie van de aardse schepping volkomen in de eigenschappen van de elementaire deeltjes (proton, elektron en neutron) is vastgelegd.

Daardoor wordt duidelijk, dat de elementaire deeltjes weliswaar de basisinformatie dragen, maar de samenhangen en de programmacodering toch in complexere structuren opgesloten worden. Voor het vormen van de complexere structuren heeft de evolutie vooral tijd nodig. De laatste samenvoegingen lopen echter volgens Teilhard de Chardin versneld af, zoals de laatste drie stukjes in een puzzel ook het snelst gevonden worden.

Met het model voor de informatieoverdracht voor de gelijktijdige dwarsverbindingen naastenliefde en telepatie heb ik meer moeite. Het elektron of proton zijn m.i. om bovengenoemde redenen niet geschikt. Het beste model voor het

communicatieveld lijkt me nog het aardse magneetveld. De veldtheorie is eigenlijk te speculatief om er iets zinnigs over te zeggen. Men kan zich echter uit de affaire terugtrekken indien men aanneemt dat het veld onnodig is en dus niet bestaat. Dit wil ik tot slot nog even uitwerken.

Als zender en ontvanger zijn materiële omzeters nodig. Deze omzeters of antennes zijn in elk geval in ons erfelijk materiaal vastgelegd. Ook de ontwikkeling en het karakter van de Animae aan beide zijden van de communicatielijnen zijn in het erfelijk materiaal aan beide zijden principieel volkomen vastgelegd. Men kan nu stellen, dat, als zender en ontvanger op zichzelf al volledig in de elementaire bouwstenen vastliggen, er ook geen echte informatie-overdracht plaatsvindt, omdat de boodschap immers al tevoren bij de ontvanger bekend is. Ik geef toe, dat het een gemakkelijke en misschien ook wel een te eenvoudige verklaring voor de naastenliefde en telepathie is, maar ik heb op dit moment geen andere. Ik zoek echter verder...

Antwoord van Sybout Jager aan Hans Richter d.d. 9 januari 1996:

Geachte heer Richter,

Hartelijk dank voor uw commentaar op *Wereld zonder grenzen* toegespitst op Charons theorie. Het geeft mij de gelegenheid om te vertellen waarom ik deze theorie vooralsnog serieus neem, ondanks het feit dat Charon in natuurwetenschappelijke kringen niet serieus wordt genomen.

Als filosoof ben ik per definitie een generalist die gebruik maakt van wat natuurwetenschappelijke specialisten als resultaat van hun arbeid te bieden hebben. Deze relatie is vergelijkbaar met die tussen een architect en de leveranciers van bouwmaterialen en specialistische kennis. Het beantwoorden van vragen over de wetenschap achter de door mij gebruikte resultaten daarvan ligt dan ook niet op mijn weg.

Omdat de resultaten van Charons theorie bevestiging vinden in het wereldbeeld van *Wereld zonder Grenzen* en de natuur- en wiskundige methodieken van Charon niet worden bestreden, acht ik zijn theorie niet speculatief. Charons theorie maakt voor het eerst de creatieve, spirituele processen die evolutie beheersen toegankelijk voor de wetenschap. Een bevestiging van de voorspelling van Teilhard de Chardin: "De natuurkunde zal vroeg of laat terecht komen bij de geest".

Ter bevestiging van mijn vermoeden dat niet de natuur- en wiskundige methodieken, maar de metafysische consequenties van Charons theorie hebben geleid tot het niet serieus nemen van Charon door de reguliere fysica heb ik een hoogleraar in de deeltjesfysica en kosmologie per brief uitsluitend gevraagd. Hij schreef mij: "Charons theorie kan onmogelijk serieus worden genomen omdat zij in strijd is met de waarneembare werkelijkheid". Ik antwoordde: "Charons theorie is niet in strijd met de waarneembare werkelijkheid van de creatieve, spirituele processen

die evolutie beheersen. Processen van toenemende organisatie (negentropie) waarin steeds complexere vormen van materie en daaruit van levensvormen ontstaan die op een hogere trap van organisatie functioneren. Processen die complementair verlopen aan die van toenemende desorganisatie (entropie), waartoe de reguliere wetenschappen zich beperken." Ik voegde eraan toe, dat ook Einstein aanvankelijk niet serieus werd genomen omdat zijn theorie in strijd was met de waarneembare werkelijkheid destijds.

Charons theorie maakt aannemelijk dat een allesdoordringende ordenende macht het bestieren van evolutie voor een deel overgedragen heeft aan de individuele mens, het dier, de plant en aan de bouwsteentjes van materie in het samenwerkingsverband van elektronen. Een overdracht door virtuele communicatie tussen de fotonen binnen elektronen onderling en fotonen daarbuiten. Een samenwerkingsverband tussen elektronen van verschillend ervaringsniveau met één elektron aan de top die de persoonlijkheid bepaalt van het organisme. Een elektron, dat in opeenvolgende cycli van geboorte-ontwikkeling-sterven naar een hogere trap van organisatie een aannemelijke voorstelling geeft van reïncarnatie. Een samenwerkingsverband van elektronen waarin de wetmatigheden die evolutie beheersen van kracht zijn. Wetmatigheden die daarmee onze 'vrije wil' tot handelen bestieren. Je kunt dan ook niet spreken van goede en slechte eigenschappen, maar alleen van eigenschappen die - zonder uitzondering - geselecteerd zijn om evolutie mogelijk te maken. Eigenschappen die in actie komen als dat daarvoor nodig is.

Deze wetmatigheden komen tevoorschijn in de geschiedenis van 15 miljard jaar evolutie. Een proces gericht op samenwerking als dominant kenmerk, dat experimenteel blijkt te verlopen, begeleid door competitie, soms in meedogenloze vorm, maar dat niettemin op creatieve wijze in versnellend tempo voortgaat. Een dynamisch proces waarin voortdurend verstoringen optreden die door een zelfherstellend vermogen worden bestreden. Wij kunnen deze wetmatigheden herkennen in de menselijke geschiedenis en in het individuele gedrag van mensen (met hun vrije wil).

Zoals elke theorie in het verleden en in de toekomst geeft Charons theorie een verklaring voor een deel van de werkelijkheid. Zo zorgt een zwaartekrachtveld van niet-materiële aard, dat zijn wezen verborgen houdt, voor het samenbrengen van materiedeeltjes tot melkwegstelsels, sterren en planeten. Het brengt in sterren protonen en neutronen tot samenwerking, kennelijk zonder hulp van elektronen. Kernkrachtvelden en elektromagnetische velden vervullen een dienovereenkomstige rol in atomen en moleculen. De Engelse celbioloog Rupert Sheldrake postuleert een homogenetisch veld ter verklaring van gedachte-overdracht zonder materiële communicatie, ongeacht de afstand. In de confrontatie van personen met elkaar is het aannemelijk dat elektromagnetische velden, opgewekt door circule-

rende elektronen, gevoelens overdragen en de genezende werking van magnetiseurs verklaren.

Charon steunt, zoals ook in *Wereld zonder grenzen* wordt beschreven, op de vóóronderstelling dat het elektron, anders dan het proton, zich buiten de waarneembare kosmos bevindt, waar tijd en ruimte van teken wisselen in de vergelijkingen van de algemene relativiteitstheorie. Deze vóóronderstelling steunt op het feit dat het elektron, anders dan het proton, zich slechts laat beschrijven als het gedrag van een onstoffelijk meetkundig punt in wiskundige termen van de kwantumtheorie, hoewel de massa en de elektrische lading van het elektron een zekere waarde hebben.

Dit bijzondere gedrag van elektronen ten opzichte van protonen wordt bevestigd door onderzoeken van de Amerikaanse fysicus David Bohm. Hij komt tot de conclusie dat het gedrag van elektronen in een plasma niet verklaard kan worden door de invloed van elektromagnetische velden alleen. Hij beschrijft het elektron als een hoogst gecompliceerd dynamisch deeltje met spirituele eigenschappen.

Het beroemd geworden Einstein-Podolsky-Rosen-experiment leidt tot de conclusie dat elektronen met elkaar in contact blijven als zij zich van elkaar verwijderen, ongeacht de afstand. Een fenomeen, dat eveneens bijzondere eigenschappen toekent aan het elektron. Het bijzondere gedrag van elektronen ten opzichte van protonen komt ook tevoorschijn in de bijzondere rol die in de chemie wordt toegekend aan het elektron in de vorming van moleculen en in de cruciale rol die in de fysiologie aan het elektron wordt toegekend in de elektrochemische processen die organen tot samenwerken en daarmee het materiële bouwsel van organismen tot leven brengen. Uit de algemene relativiteitstheorie volgt dat bij transport van in elektronen opgeslagen ervaringen de te overbruggen afstand in de kosmos kleiner wordt met het toenemen van de snelheid. De voor ons enorme afstanden in de kosmos verdwijnen voor een elektron dat zich met lichtsnelheid beweegt.

Als reactie op wat u schrijft over de geheugencapaciteit van het elektron geef ik u een samenvatting van wat Charon als kernfysicus en informatiedeskundige van IBM daarover schrijft in zijn boek *Ik leef al 15 miljard jaar*.

Zoals de voor ons waarneembare macrokosmos is het elektron een voor ons niet waarneembare in zichzelf gesloten microkosmos zonder materiële communicatie naar binnen en naar buiten. Een microkosmos waarin de processen complementair verlopen aan die in de macrokosmos, namelijk in de richting van toenemende organisatie (negentropie). De temperatuur van de fotonenwolk binnen het elektron is dan ook van dezelfde orde als de temperatuur tijdens de oerknal, toen het elektron ontstond... duizend miljard graden. De wisselwerking tussen elektronen

onderling en met fotonen in de macrokosmos, die leidt tot de voor ons waarneembare evolutie, is dan ook niet van materiële aard, maar een virtuele communicatie.

De wiskundige methodiek om de toenemende negentropie van de fotonenwolk binnen het elektron te beschrijven is al tussen 1942 en 1953 ontwikkeld door Louis de Broglie samen met Marie Antoinette Tonnelat en beschreven in de publicatie *La thermodynamique de la particule isolée* (1969). Charon schreef op grond daarvan de boeken *L'Homme et l'Univers*" (1974) en *L'Esprit, cet inconnu* (1977) met de conclusie: Elk elektron bevat miljarden elementaire informaties in de fotonenwolk.

In het artikel *Het geheugen* schreef ik op grond daarvan: Elk van de honderd-duizend miljard cellen van ons lichaam bevat duizenden miljarden elektronen waarin miljarden elementaire informaties zijn opgeslagen, waaruit wij op creatieve wijze kunnen putten. Dat geeft een verklaring voor het feit, waarom onze geheugencapaciteit vele malen groter is dan die van de grootste computer. Het verklaart de verbijsterende reacties die wij waarnemen bijvoorbeeld van een pianist als resultaat van door studie verkregen samenwerking tussen hersencellen en cellen in armen en vingers.

Ik meen hiermee een voor u bevredigend antwoord te hebben gegeven op uw brief van 17 december 1995, ook al kan ik geen verklaring geven voor toekomstvisioenen. Ik lees de afleveringen van uw boek in *GAMMA* met meer dan gewone belangstelling. In mijn beroep als constructeur in de sector productontwikkeling werd ik enkele malen geconfronteerd met de opdracht een apparaat te ontwikkelen voor de voedingsmiddelen- en chemische industrie, dat in de "analyse van het BNP" ongetwijfeld zou afvallen. Zonder een algemeen aanvaarde *Eed van Prometheus* achtte ik een weigering destijds niet verstandig.

Met hartelijke dank voor uw commentaar wens ik u een gelukkig 1996.

Met vriendelijke groet,

Sybout Jager

Geachte heer Richter,

De heer Teule, een vriend van mij en vanaf nu lid van onze Stichting Teilhard de Chardin, stuurde bijgaand commentaar op uw brief van 17 december 1995 aan mij.....

Proeve van antwoord aan de heer Richter
voorzover het de theorie van Jean Charon betreft

De heer Richter gaat, voorzover ik zijn brief begrijp, in zijn betoog uit van een paar veronderstellingen, die sterk afwijken van de ideeën van Charon. Zijn betoog

is heel interessant, maar het is geen commentaar op wat Charon feitelijk heeft geschreven. Enkele veronderstellingen van de heer Richter vat ik even kort samen, waarna ik ze stuk voor stuk zal behandelen, uitgaande van Charons theorie:

- a) Hij veronderstelt, dat de inhoud van een elektron maatgevend is voor de hoeveelheid informatie, die het kan bevatten.
- b) Hij veronderstelt, dat voor informatietransport ook elektronentransport nodig is.
- c) Hij veronderstelt dat vele elektronen bij elkaar de totale informatie zouden moeten bevatten, die we kunnen aanduiden als 'evolutiegeheugen'.

Deze veronderstellingen krijgen in het licht van Charons feitelijke theorie een heel ander gezicht.

ad a) De Complexe Relativiteitstheorie van Charon stelt, dat een elektron een miniscuul zwart gat is, waarachter een ander universum schuil gaat. Hij noemt dat universum een eon. Men kan stellen, dat een eon (een eigen tijdruimte dus) aan onze tijdruimte raakt op één onstoffelijk punt: het elektron. Een elektron is in deze visie vergelijkbaar met een vissersbootje op open zee, gezien vanuit een vliegtuig op 10 km hoogte. Van het bootje is niets te zien, maar wat er nog wel zichtbaar is zijn de boeg- en hekgolven, het schuimspoor. Op dezelfde wijze kan een elektron gezien worden als een deeltje (een oneindig klein notendopje) en als een golf. Achter dat 'deeltje' of die 'golf' verschuilt zich een universum, onzichtbaar voor menselijke ogen en instrumenten.

Het zal duidelijk zijn, dat dit deel van Charons theorie principieel onbewijsbaar is, omdat het zich aan elke natuurkundige waarneming onttrekt. We kunnen deze theorie dus alleen testen door haar praktische bruikbaarheid te toetsen aan de werkelijkheid en daaruit de slotsom te trekken, of we met deze theorie verder willen of niet.

Uit het bovenstaande kunnen we afleiden dat een elektron inderdaad zeer klein is, maar dat de inwendige tijdruimte (het eon, een ruimte in zichzelf met een zeer sterke kromming) helemaal niet zo klein hoeft te zijn. Een belangrijke eigenschap van ruimte is dat de grootte ervan bepaald wordt door wat ervan gebruikt wordt. Op dit principe berust ook het uitdijende heelal en dat principe kan ook gelden voor kleine tijdruimten als het eon.

Binnen in een eon wentelt een klauwen fotonen rond, met snelheden en een temperatuur die ons voorstellingsvermogen ver te boven gaan. Het klauwen kan in principe oneindig veel fotonen bevatten. Daarom kan, aldus Charon, één enkel eon alle informatie bevatten, die voor het maken van een complexe structuur (bv. een mens) nodig is. Het is niet zo, dat elk elektron maar een beetje informatie ("enkele bits", zoals u zegt) bevat, zodat er ook een adres moet worden vastgelegd om al

die beetjes bij elkaar te kunnen organiseren tot een complete kennisbank. Elk eon kan in principe de hele kennisbank van het wezen of ding dat het vorm geeft bevatten; en dat kan zijn: een atoom, een molecuul, een cel, een organisme, een mens en wie weet wat er nog meer in het verschieft ligt.

Een eon, dat zich beperkt tot het aan elkaar lijmen van bv. twee waterstofatomen en één zuurstofatoom tot een watermolecuul, zal daarvoor een geringe hoeveelheid kennis nodig hebben (ik noem dit 'evolutiekennis'), en dus ook een kleine tijdruimte. Maar eonen, die zich ten doel stellen een complex koolstofatoom te vormen, dragen veel meer kennis. De uitdrukking 'ten doel stellen' is met zorg gekozen, om daarmee aan te geven, dat het hier om een min of meer bewuste wilsdaad gaat en niet om een toevallige samenloop van zaken. (Ik erger me vaak aan de gewoonte van wetenschappers om alles wat ze niet begrijpen af te dekken met het woordje 'toeval' en dan net te doen alsof ze het begrijpen. Als we in de theorie van Charon praten over 'toeval', dan is het altijd een spel, geleid door een combinatie van intelligente creativiteit en geheugen.)

ad b) In de theorie van Charon vindt informatieoverdracht tussen eonen plaats op een 'telepathische wijze', oneindig snel. Een foton in een eon, die van baan of snelheid verandert, induceert daarmee in een ander eon een soortgelijke maar tegengestelde actie, waar die 'eon' zich ook bevindt. Daarmee is informatie overgedragen. Door deze complementaire en tegengestelde actie wordt het heelal in evenwicht gehouden. De beide bewegingen veroorzaken elkaar niet, maar ze zijn complementair en gelijktijdig, net zoals een arm in de spiegel omhoog gaat als ik mijn arm optil. Men kan ook zeggen, dat als er in de spiegel een arm omhooggaat, mijn arm gelijktijdig mee omhooggaat, omdat ik anders een natuurwet zou breken. Deze gelijktijdige informatieoverdracht tussen fotonen heet in de natuurkundige terminologie 'liefde'.

Eonen houden elkaar op deze wijze 'op de hoogte', voorzover dat nodig is, zoals in een ideale organisatie iedere medewerker op de hoogte wordt gehouden van het bedrijfsdoel, de middelen en zijn/haar functie daarin. Zó (en alleen zó) kan een uiterst complexe en doeltreffende organisatie ontstaan. Deze metafoor is niet toevallig gekozen. De eonen in mij, dat ben ik zelf. Wij kleden onze organisaties in zoals ons dat door de evolutie heen goed en praktisch voorkwam. Vanbinnenuit weten we hoe het moet. Hier geldt het bekende esoterische gezegde: zo beneden, zo boven en *vice versa*.

In de gedachtegang van Charon bestaat er tussen de eonen een rangorde naar 'bewustzijnsgraad'. Slechts één eon in mijn geestlichaam bevat mijn hele bewustzijn en alle informatie om mij te maken, te repareren en in stand te houden. Vandaaruit ervaar ik de eenheid van mijn 'ik'. Alle andere eonen in mijn geestlichaam bevinden zich qua 'bewustzijnsgraad' tussen dit eon en de zeer simpele eonen, wier nederige bestaansdoel het is bv. waterstof vorm te geven. Charon

noemt de hoger geëvolueerde eonen in mij mijn 'lichaamsgeesten'. Men kan bijvoorbeeld veronderstellen, dat als mijn ene eon mij verlaat, terwijl de lichaamsgeesten door blijven werken, ik in een diep coma wegzak.

Om terug te komen op de veronderstelling van de heer Richter: voor informatie-overdracht tussen eonen is dus in Charons visie geen energie nodig en ook de snelheid (- de informatie-overdracht is absoluut gelijktijdig -) is onafhankelijk van de snelheid, waarmee elektronen zich kunnen verplaatsen.

ad c) Een gedachte van Teilhard de Chardin was, dat de kleinste deeltjes alle een korreltje bewustzijn bevatten, die bij elkaar ons totale bewustzijn vormen. De vraag blijft dan, waarom al die zeer eenvoudige 'geestjes' bij elkaar zouden komen tot een complex geheel. Voor deze samenvoeging is altijd een hoger organiserend iets nodig. In de gedachtegang van de heer Richter: al die bits bij elkaar in alle elementaire deeltjes zouden misschien wel kunnen leiden tot een database met evolutiekennis. Maar wie organiseert dat en wie doet daar iets intelligents mee?

De theorie van Charon veronderstelt, dat één eon in principe mijn hele bewustzijn en onderbewustzijn kan omvatten en dat dat ene eon zich voortdurend verder ontwikkelt, tot aan het eind van dit heelal. Tussen eonen behoeft dus geen 'geheugenadministratie' te bestaan (Wat staat waar?), omdat de hoger ontwikkelde eonen hun kennis langs telepathische weg zeer snel kunnen verspreiden naar lagere eonen, voorzover dat relevant is. Dat heeft praktisch tot gevolg, dat in principe alles overal staat, m.a.w. een cel in mijn vinger draagt de kennis en herinnering van mijn hele geestlichaam, en elke ei- of zaadcel herinnert zich het totale bouwplan. Wie denkt dit beter te begrijpen door bij deze informatie-overdracht te spreken van een 'kennisveld', kan gerust zijn gang gaan. Het effect is precies hetzelfde. De gedachten van Rupert Sheldrake en Jean Charon passen heel mooi bij elkaar, al schijnen de heren elkaar zelf niet te kennen.

Elke analogie met elektronische computergeheugens is hier misleidend, zoals ook elke vergelijking tussen levende structuren en mechanistische technologie ons alleen maar van de wal in de sloot helpt. Aan de andere kant brengen computers ons wel op het idee, dat het levende organisme één grote informatieverwerkende instelling is, waar miljarden bits in hoog tempo en onophoudelijk (telepathisch of via een veld) uitgewisseld worden en waarin zodoende iedere cel uiterst nauwkeurig weet wat de bedoeling en wat zijn of haar plaats daarin is. Denk in dit verband ook aan de enorme informatie-overdracht tussen een moeder en haar kind, zowel vóór als na de geboorte. Zeker, af en toe gaat daarbij, ondanks de enorme redundantie, iets mis en spreken we van ziekten als kanker enz.

Samenvattend kunnen we zeggen, dat Charon naar voren komt met een principieel nieuwe veronderstelling: eonen zijn zwarte gaten, eigen tijdruimten. Zij vormen

dit heelal en zij vormen mijn geest, waarmee gezegd is, dat de hele evolutie uiteindelijk een proces van geestelijke ontwikkeling is. Daaruit komt voort, dat we niet moeten spreken van een afzonderlijke geest en een afzonderlijk lichaam, zoals in onze Westerse cultuur gebruikelijk is, maar dat we moeten spreken van een geestlichaam. Een andere conclusie is, dat er in dit heelal geen dode stof bestaat en ook nooit heeft bestaan. Wie dat niet op zijn waarde schat, ziet Charons theorie niet. Om deze reden wens ik de heer Richter toe het werk van Charon zelf te kunnen lezen.

Het antwoord van Hans Richter aan Sybout Jager en Gerrit Teule volgde op 10 februari:

Geachte heren,

Hartelijk dank voor uw brief van 2.2.1996. Dit gemeenschappelijke antwoord-schrijven wordt aan u beiden afzonderlijk toegezonden. Inderdaad is mij de theorie van Charon na de uitleg van de heer Teule duidelijker geworden. Ik ben het met hem eens, dat men het boek in de originele uitgave moet lezen en ik probeer het daarom ook via allerlei kanalen te bestellen. Toch blijft er nog een aantal vragen, die ik voorlopig heb genoteerd, totdat ik het boek heb kunnen lezen. Aangezien u wellicht in deze vragen geïnteresseerd bent, zal ik mijn notities kort samenvatten:

1. Ethische gezichtspunten

In eerste instantie valt mij op, dat de theorie van Charon (althans in mijn beperkte visie) de loop der geschiedenis vastschrijft. De loop der dingen is immers in het elementaire deeltje (elektron) vastgelegd. Dit betekent, dat de mens geen vrije wil⁸ heeft en althans in principe naar goeddunken kan handelen. Een dergelijke ethische leidraad is uiteraard ongewenst.

2. Overeenkomst met het Alpha Point

De theorie van Charon beschrijft, dat een enkele eon (d.w.z. het voor ons onzichtbare universum met de rondwentelende fotonen en een eigen tijdruimte binnen een elektron) het gehele bewustzijn en onderbewustzijn van de mens bevat. Expandeert men dit model naar boven, dan bevat een hogerstaand eon ook het hele bewustzijn en onderbewustzijn van de Gaia (d.w.z. de levende natuur, inclusief de mensheid). Een nog hoger staand eon bevat het hele bewustzijn en onderbewustzijn van het heelal. Dit model van de eon van het heelal lijkt zeer sterk op het model met de naam 'alpha point' van dr. B.A.G.Andrean, adres: Weberstraat 3, 5216 EX Den Bosch tel. 073 689 0869.

---

⁸ Teilhard de Chardin handhaaft het concept van de 'vrije wil' binnen de orthogenese van de evolutie. Iedereen is in de mate van zijn bewustzijn vrij om te kiezen, maar de binding aan zijn bewustzijns-niveau beperkt die vrijheid aan de andere kant weer. De keuze voor convergentie vergroot deze vrijheid. Het is verheugend, dat in deze discussie de natuurkunde met de ethiek wordt verbonden. Wij hopen op vele bijdragen eraan vanuit de wetenschap! *red.*

Van zijn hand is een artikel verschenen in de laatste *GAMMA*, jaargang 2, nr.3. Hij heeft echter ook een boek geschreven met de titel: *The Alpha Point* (ISBN 90-71249-07-7), waarvan ook een samenvatting van 8 pagina's in het Engels bestaat. Hierin stelt hij, dat er geen massa en geen driedimensionale ruimte bestaat en dat massa en geest in een dimensieloze wereld een eenheid vormen. Hij leidt dit nieuwe paradigma af uit verschijnselen waarvoor wetenschappers nog geen verklaring hebben kunnen vinden, zoals:

- de gequantiseerde natuur der natuurwetten;
- het controverserige golf-/deeltjeskarakter van de materie, en
- het tunneleffect, waarin een deeltje een schijnbaar onoverkomelijke barrière kan overwinnen;
- een natuurbeeld, waarin elk deeltje principieel over de gehele ruimte is uitgesmeerd,
- en elk massadeeltje uiteindelijk 'n vorm van energie en dus van fotonen moet zijn,
- zodat de fotonen uiteindelijk het geheim van de schepping moeten bevatten,
- waarin elke beweging principieel discontinu, dus in sprongen plaatsvindt, en..
- de ruimtelijke kromming in feite geen kortste weg tussen twee punten A en B toelaat.
-

Dr. Andrean concludeert daaruit, dat de punten A en B moeten samenvallen. Daardoor is de ruimte dimensieloos. Het *alpha point* is er altijd geweest, vergelijkbaar met het centrum van de *big bang*. Krachten zoals de zwaartekracht en de zwakke kracht zijn slechts verschijnselen die wij waarnemen. Het *alpha point* pulseert met een extreem hoge frequentie en zorgt voor de verschijnselen massa en wereld, zoals wij die waarnemen. In dit opzicht kan men het *alpha point* vergelijken met de televisie, die immers uit een puntvormige bron (in de vorm van een elektronenkanon) een tweedimensionale, imaginaire wereld op het scherm projecteert. In de visie van dr. Andrean is bijvoorbeeld de geest en het geheugen niet in hersenprocessen of fysieke deeltjes te vatten, maar moeten zij iets kosmisch zijn. Tot zover de argumentatie van de heer Andrean.

In een gedachte-experiment kan men het *alpha point* met de eon van het heelal laten samenvallen. Men kan zich daarbij zelfs voorstellen, dat het *alpha point* van de heer Andrean zich in het universum binnen het (of zelfs binnen elk?) elektron als een soort afbeelding projecteert. Ik zal dit gedachte-experiment aan de heer Andrean voorleggen. Wellicht kan daaruit een nieuw gezichtspunt ontstaan.

Ik hoop, dat ik niet al te veel fouten in de weergave van zijn model heb ingebouwd en bied daarvoor alvast bij voorbaat mijn excuses aan. Met vriendelijke groeten,
Hoogachtend,

Hans Richter

DE FENOMENOLOGIE VAN TEILHARD

Paul Revis

Teilhard opent zijn inleiding op *Het verschijnsel mens* met de volgende regels: "Tot juist begrip van dit boek het volgende: men leze het niet als een metafysische studie, en zeker niet als een theologische verkenning; dit boek is alleen en uitsluitend een natuurwetenschappelijke verhandeling en als zodanig dient het gelezen te worden. Trouwens daarop wijst de titel: alleen het verschijnsel, niets meer maar ook niets minder."⁹

Teilhard presenteert dus *Het verschijnsel mens* als een louter natuurwetenschappelijke verhandeling. Is het dat wel? Is een verschijnsel niet een object van de fenomenologie? Is de fenomenologie niet een wijsgerige discipline? Van wat voor soort fenomenologie bedient Teilhard zich?

Bij zijn studie over het ontstaan van de mens was Teilhard op een specifiek probleem gestuit. Nòch de traditionele natuurwetenschap, nòch de traditionele filosofie konden hem behulpzaam zijn om de mens te plaatsen in het perspectief van de evolutie. De traditionele natuurwetenschap is gewend de mens als een fysisch en biologisch wezen te bestuderen. Dat betekent, dat de mens respectievelijk wordt gereduceerd tot materie en tot een dier. Bij 'het verschijnen van de mens op aarde' wordt echter volgens Teilhard een drempel overschreden, een nieuw bestaansniveau bereikt.

Om dit evolutieniveau - men zou ook kunnen zeggen: dit nieuwe object van wetenschap - goed te kunnen beschrijven kon Teilhard evenmin de hulp inroepen van de traditionele filosofie. Deze beschouwt de mens immers niet als product van evolutie, maar als een geestelijk, metafysisch wezen, en gaat te zeer voorbij aan zijn lichamelijke werkelijkheid.

Teilhard vormt uit beide posities een synthese door de mens als een verschijnsel te beschouwen, en wel als een kosmisch verschijnsel. Hij verwijst daarbij naar de fraaie definitie van Julian Huxley: "De mens is de evolutie, die zich van zichzelf bewust is geworden".

Volgens Teilhard laat een verschijnsel zich extrapoleren naar de toekomst en naar het verleden. Zo spreekt hij van het verschijnsel mens, omdat de mens zijn wortels heeft tot in de anorganische stof. Als het leven uit de anorganische stof is voortgekomen, dan heeft de stof het vermogen, de potentie om onder bepaalde omstandigheden tot leven te komen. Dit vermogen, deze potentie, extrapoleert Teilhard tot 'de binnenkant' (*le dedans*) van de stof. Omgekeerd extrapoleert hij

---

⁹ P. Teilhard de Chardin *Het verschijnsel mens* (Utrecht, 1958, p.16)

ook naar de toekomst toe. De mens vormt de 'bloem' van de evolutie. Planten en dieren vormen de 'takken' en 'bladeren' aan de 'boom' van het leven. De evolutie staat niet stil. De mens ontwikkelt zich door éénwording van de mensheid (*noösfeer*) tot een hogere vorm van bewustzijn. Het verschijnsel mens is dus een verschijnsel dat aan de evolutie zin geeft en op een bepaald doel is gericht ('Punt Omega').

We herhalen de vraag: Is de fenomenologie, die 'het verschijnsel mens' bestudeert een natuurwetenschappelijke onderneming of wezenlijk toch een filosofische aanlegenschap?

De moderne fenomenologie wordt gevormd door de wijsbegeerte van Edmund Husserl, die daarmee de filosofie en de wetenschap (met name de psychologie) diepgaand beïnvloedde. Nu hebben we een uitlating uit een brief van Teilhard, waarin hij zegt: "Ik erken, dat mijn 'fenomenologie' niet die van Husserl en Merleau-Ponty is".¹⁰ Zijn verwijt aan de traditionele fenomenologen is, dat zij hun aandacht te zeer gericht houden op het individuele bewustzijn en dit niet plaatsen in de tijdruimtelijke context van de evolutie.

Ofschoon Teilhard nogal wat bezwaren heeft tegen de traditionele fenomenologie, beantwoordt hij toch aan haar methodische eisen. Op de eerste plaats stoelt Teilhard op de directe ervaring, de empirie, in de meest brede betekenis van het woord: niet alleen de kwantitatieve empirie, waarmee de natuurwetenschappen met behulp van de wiskunde de laatste eeuwen zoveel succes hebben geboekt, maar ook de kwalitatieve empirie, de ervaring die principieel niet in maat en getal valt uit te drukken. Op deze manier ging Teilhard met fossiele beenderen om: metend en kwantificerend, maar ook 'proevend' en tastend. Hij had zelfs een voorkeur voor het veldonderzoek boven het laboratoriumonderzoek, omdat hij dan in een nòg directer doorleefd contact met het studieobject kwam. Op deze directe ervaring is Teilhards fenomenologie gebouwd.

Op de tweede plaats past Teilhard een fenomenologische reductie toe, dat wil zeggen: hij vermijdt ieder voorgevormd concept en laat het verschijnsel voor zichzelf 'spreken'. Niet op basis van hypothesen, voorgevormde vragen of strategieën, maar in directe dialoog met het verschijnsel worden nieuwe gegevens aan het licht gebracht. Zo hanteerde Husserl zijn transcendentale reductie, zo ook gebruikte Descartes zijn methodische twijfel en zo hanteerde Teilhard zijn extrapolaties.

Zelfs als Teilhard op het eind van *Het verschijnsel mens* komt te spreken over 'het christelijk verschijnsel', wil hij niet uitgaan van het axioma van zijn geloof, maar

---

¹⁰ Claude Cuenot "Pierre Teilhard de Chardin. Les grandes étapes de son évolution" (Paris, 1958)

van het verschijnsel. Hijzelf zegt daar het volgende over: "Men zou mij, die leeft in het hart van het christendom, kunnen verdenken van een poging om langs slinkse weg een apologie van het christendom binnen te smokkelen. Evenwel ook hier spreekt niet de overtuigde gelovige (voorzover het een mens mogelijk is binnen zich de verschillende kennisniveaus te scheiden), maar de natuurwetenschappelijke werker, hij vraagt om gehoor." ¹¹

Het zal de lezer duidelijk zijn, dat wij hier de term 'natuurwetenschappelijke werker' willen vervangen door 'de fenomenoloog'. Deze vraagt naar onze overtuiging 'om gehoor'.

Aan het einde van *Het verschijnsel mens* komt Teilhard tot de conclusie, dat er geen sprake is van werkelijke evolutie als het menselijk individu zijn persoonzijn moet prijsgeven. Het regisseren van een anonieme massa, zoals onder Hitler, Stalin, Mao is gebeurd, beschouwt Teilhard als mislukte pogingen om de noösfeer te organiseren. In zijn eigen woorden zegt hij dat als volgt: "In geen tijdperk van de geschiedenis is de mensheid zo goed uitgerust geweest en heeft zij zodanige inspanningen gedaan om haar menigten te ordenen. 'Massabewegingen'. Geen horden meer die in stromen afdalen uit de noordelijke wouden of uit de steppen van Azië. Maar 'het miljoen aan mensen', zoals men het genoemd heeft, dat wetenschappelijk opgesteld is. Het miljoen in pelotons, op de paradeplaatsen; het gelijkgeschakelde miljoen in de fabriek; het gemotoriseerde miljoen... En dat alles loopt in het communisme en het nationaal-socialisme uit op de afschuwelijkste kettinggang!" ¹²

Teilhard beschouwt dit als een terugval, een regressie in de evolutie: "Het kristal in plaats van de cel; de mierenhoop in plaats van de broederschap; in plaats van de verwachte opvlucht van het bewustzijn de mechanisatie, die het onvermijdelijke gevolg schijnt van de totalisatie..." ¹³

Welke organisatie van de mensheid betekent dan wèl een vooruitgang? Het antwoord is in het voorafgaande al gedeeltelijk gegeven: alleen die organisatie waarbij de mens zijn persoonzijn, zijn vrijheid - kostbare vruchten van de evolutie - niet hoeft prijs te geven. Volgens Teilhard heeft zo'n onderneming geen kans van slagen als de menselijke personen zich organiseren rond een 'iets', maar wel, wanneer dit gebeurt rond een 'Iemand'. Deze 'Iemand' wordt door Teilhard omschreven als een 'Supra Persoon'. Deze term omvat twee aspecten:

Enerzijds gaat het om een niveau, waarvoor de mens eigenlijk geen adequate woorden en begrippen heeft, omdat het niets te maken heeft met wat wij, mensen,

---

¹¹ Pierre Teilhard de Chardin "Het verschijnsel mens" (Utrecht, 1958, p. 246)

¹² Op.cit., p.213

¹³ Ibid.

onder een persoon verstaan. Anderzijds gaat het om een niveau waar een relatie gelegd kan worden. En... een relatie kan niet gelegd worden met een 'iets', maar enkel en alleen met een 'iemand' (bij gebrek aan een beter woord).

Hier valt de unieke positie van het christendom op. Als we het christendom bijvoorbeeld vergelijken met oosterse religies dan constateren we dat ook daar een duidelijk besef bestaat van de ontoereikendheid van ieder woord, ieder begrip omtrent het bovenpersoonlijke. Daarom kent men in de oosterse mystiek de objectloze meditatie, waarbij het bewustzijn ontledigd wordt. Dit is zeer belangrijk, omdat deze een 'grote schoonmaak' betekent ten opzichte van elke 'afgoderij'. Een nadeel is dat dikwijls ook geleerd wordt dat het Ik - en daarmee het persoonlijk - een illusie is.

In het christendom krijgt de 'Onnoembare' in Christus een 'gezicht' en wordt de realiteit van het Ik vastgehouden. Men richt zich op Christus, maar bij de echte mystici gaat dit gepaard met een voortdurend voorbijgaan aan ieder woord en ieder begrip. De verwerkelijking van deze mystieke, kosmische Christus, valt voor Teilhard samen met het 'Punt Omega', de voltooiing van het heelal en de transcendente overwinning op de tijd-ruimte.

Deze conclusie - het zij nogmaals met nadruk gesteld - is een conclusie achteraf, en zeker geen vooropgezette apologie. Hier spreekt een gedisciplineerde fenomenoloog, die zich ook bij de analyse van het 'christelijk verschijnsel' nauwkeurig houdt aan de methode van fenomenologische reductie.

Op de derde plaats gaat ook Teilhard uit van een intentionele gerichtheid: denken op zichzelf bestaat niet. Denken is altijd een gerichtheid, een denken aan iets. Deze gerichtheid wordt door Teilhard geëxtrapoleerd. Allereerst naar het verleden. In zekere zin namelijk is de intentionaliteit in het dierlijk bewustzijn 'voorgetekend': een dier weet, maar een mens weet dat hij weet. Terwijl bij het dier de intentionaliteit 'uitwaaert' naar de dingen, 'verdamp't', als het ware opgeslokt wordt door de wereld, buigt zij zich in de menselijke reflectie op zichzelf terug. Het menselijk bewustzijn kan zich zelfs op het eigen denken richten: ik denk, dat ik denk...dat ik denk... dat ik denk, enz. Het lijkt op de ontdekking van een kind, dat - starend naar een cacaoblik van Droste - voor het eerst de repeterende breuk, de oneindige reeks ontdekt: op het blik staat een verpleegster met een dienblad, op het dienblad staat hetzelfde blik met dezelfde verpleegster en hetzelfde dienblad, enz. Zo 'spiegelt' het bewustzijn zich in zichzelf en komt Descartes tot zijn 'cogito ergo sum'.

Hierbij blijft Teilhard echter niet steken. Hij extrapoleert ook naar de toekomst toe. Een 'eerstemachtsverheffing' van het bewustzijn ontstaat door de reflectie, een tweede door de geboorte van de coreflectie. Binnen de coreflectie van de noösfeer 'spiegelt' het bewustzijn van de denkende 'zaadkorrels' - zoals Teilhard de

denkende personen omschrijft - zich in een gemeenschappelijk ritme. Dit alles blijft volgens Teilhard niet zonder effect: in de collectieve intentionaliteit rijst een brandpunt op: Punt Omega.

Samenvattend kunnen we zeggen, dat Teilhard het inhoudelijk over heel andere onderwerpen heeft dan de traditionele fenomenologen, maar methodisch gezien zich aan dezelfde discipline blijkt te onderwerpen. Daardoor is een werk als *Het verschijnsel mens* niet uitsluitend een natuurwetenschappelijke verhandeling, zoals Teilhard beweert in het voorwoord. Juist als fenomenoloog toont hij zich een filosoof *malgré lui*.

Op de bijeenkomst van de Teilhard-werkgroep Delft op 20 januari jl. vond een discussie plaats naar aanleiding van bovenstaande inleiding van Paul Revis. In de notulen, die dit keer werden verzorgd door onze secretaresse Nicke Böck, lezen we tot hoeveel verschillende onderwerpen dit kan voeren. Besproken werd of Teilhard niet teveel uitging van de hersencapaciteit van mensen, van het intellect. Men wees in dat verband op zijn *Ode aan de materie*. Vervolgens sprak men over de verschillende godsdiensten en godsbeelden en stond stil bij de liefde als 'verschijnsel' waarbinnen de seksualiteit een speciale plaats inneemt. Hoe dicht Jung en Teilhard bij elkaar liggen moge blijken uit de associatie met de androgyne mens, die een van de deelnemster aan het slot van de discussie ventileerde. Als u deze aflevering van *GAMMA* krijgt, ligt ook de met dertien deelnemers druk bezochte bijeenkomst van 16 maart achter ons. We hopen u op onze volgende bijeenkomsten van 18 mei, 21 sept. en 16 nov. van 13.00 - 16.00 uur in de zaal naast de Genestetkerk, Oude Delft 102-104 te mogen begroeten.

U kunt u aanmelden bij Paul Revis, Van den Boenhoffstraat 3, 6525 BZ Nijmegen, tel. 024-3 23 34 94.

PIONIERS GEVRAAGD/ Op weg naar een bezielde samenleving door Kees Zoeteman, Uitg. Samson H.D.Tjeenk Willink/Alphen aan den Rijn/1995 , 327 blzz., f 59,50

Ik ontving dit boek ter recensie als lid van het bestuur van de Stichting UNO-inkomen voor alle mensen en eindredacteur van haar blad *Het ideale eigenbelang*. Omdat ik echter vele parallellen zag tussen de analyse erin van onze huidige wereldproblemen en het werk van Teilhard de Chardin, vond ik het zinvol het ook onder uw aandacht te brengen en ter lezing aan te bevelen.

De schrijver is als milieu-ambtenaar vijftienvijf jaar werkzaam bij het Directoraat-Generaal van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM), thans in de functie van plaatsvervangend directeur-generaal. Hij kreeg een half jaar studieverlof van minister Margaretha de Boer om dit boek te schrijven. Zij schreef er ook een 'Ten Geleide' in. Het bijzondere aan dit boek is, dat een analyse van de wereldeconomie en de problemen, die daarmee samenhangen, niet in harde cijfers en statistieken gegeven wordt, maar als een positiebeschrijving van de mensheid tussen verleden en toekomst met een diagnose van haar problemen en een prognose van de ontwikkelingsmogelijkheden. Vervolgens voert het een aantal pioniers ten tonele, die al begonnen zijn een weg te banen naar de verheffing van onze cultuur, maar vaak tegen het onbegrip van hun omgeving voor het nieuwe moeten opboksen. Het valt namelijk niet mee om een eeuwenlang gekoesterde opvatting, als zou de mensheid slechts gebaat zijn bij economische groei, te relativiseren of zelfs uit te bannen.

De schrijver weet zich bij zijn streven daarnaar gesteund door een grote reeks economen, sociologen en cultuurcritici. Ik noem hier van de velen die hij citeert slechts E.K. Polak, Bob Goudzwaard, Alvin Toffler, Marilyn Ferguson, John Naisbitt, Dennis Meadows. De lijst van mensen, die in het verleden geweest hebben op de noodzaak van een omwenteling in onze economie om de grote problemen van honger, armoede, overbevolking en criminaliteit op te lossen is enorm. Je zou bijna zeggen: "Helpt het dan nog hier weer een nieuw pleidooi aan toe te voegen? Zijn we er dan na al die analyses nog niet in ons hart van overtuigd, dat het op deze manier niet verder kan in de wereld? Bovendien, we worden toch ook dagelijks geconfronteerd met de beelden van ellende, politiek geweld en toenemende werkloosheid! Zeker, diep in ons hart beseffen we de noodzaak van een fundamentele verandering waarschijnlijk allemaal.

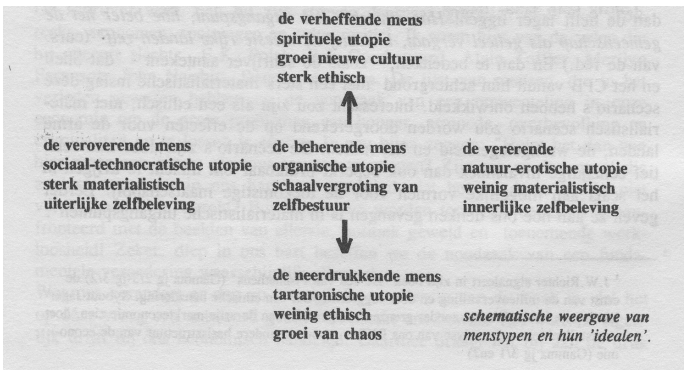
Waarom verandert er dan zo weinig? De verdienste van dit boek is, dat het op deze vraag een antwoord geeft. Het maakt ons bewust van wat ons eigenlijk drijft bij ons economisch handelen. Daarmee draagt het bij aan de druk óp, de verzadiging ván het bewustzijn dat verandering nodig is. Teilhard wees er al op dat verzadiging voor elke mutatiesprong noodzakelijk is. En het is belangrijk, dat de druk nu ook opgevoerd wordt vanuit de hoek van het ministerie, de beleidsmakers.

Mensen, die in *GAMMA* over dezelfde problematiek schrijven, worden minder gauw gehoord. Hoe meer mensen inzicht krijgen in hun eigen drijfveren, de consequenties van hun handelen ook op langere termijn gaan beseffen, hoe eerder er iets verandert. Om dat inzicht te geven schematiseert de schrijver de paradoxale toestanden in de wereld, waarbij ieder naar het beste streeft en de puinhoop steeds groter wordt - denk aan: méér productie, toch grotere werkloosheid, armoede - verder de menstypen, hun verwachtingen van het leven (utopieën) en daarnaast de behoefteschaal volgens Maslow. In de aldus geschetste wereld plaatst hij de toekomstscenario's zoals die zijn ontworpen door het Centraal Plan-Bureau (CPB), door Shell en door D. & D. Meadows en J. Randers in: *De grenzen voorbij* (1992). Al dit geschematiseer komt wat gekunsteld over. We kunnen het er echter met de schrijver, die zich dat bewust is, over eens zijn, dat dit de enige manier lijkt om deze geweldige problematiek stap voor stap en inzichtelijk te behandelen.

Tot een frappant inzicht komen wij aldus gezamenlijk op blz. 215: "Het merkwaardige doet zich voor dat het vrijemarktscenario *Global Shift*, met een blijvende leidende rol voor de VS, een sterk materialistische aanpak dus die zich niet bekommert om de hongersnoden in Afrika, wereldwijd zelfs een 10% lager besteedbaar inkomen per hoofd oplevert dan het *Balanced-Growth*-scenario, waarin het energiegebruik en de kooldioxide-uitwerp in 2015 meer dan de helft lager liggen! Hoe ethischer het uitgangspunt, hoe beter het de gemeenschap als geheel vergaat, inclusief de meeste rijke landen zelf" (curs. van de red.) En dan te bedenken, - zoals de schrijver aantekent - "dat Shell en het CPB vanuit hún achtergrond met een sterk materialistische inslag deze scenario's hebben ontwikkeld. Interessant zou zijn als een ethisch, niet materialistisch scenario zou worden doorgerekend op de effecten voor de arme landen, de werkgelegenheid en het milieu. De scenario's zijn door hun relatief eenzijdige invalshoek dan ook beperkt bruikbaar om inzicht te krijgen in het scala aan mogelijke vormen voor de toekomstige maatschappij. Eerder geven ze aan hoe ons denken gevangen is in materialistische uitgangspunten".

Zoeteman wijst er voortdurend op, dat verschillende menstypen met hun levensidealen een aanzuigende invloed op elkaar hebben. Thans oefent de materialistische, de veroverende mens die zuigkracht nog het sterkst uit. We zitten nog midden in het sociaal-technocratische utopiedenken. Daarnaast streeft een grote groep mensen naar innerlijke zelfbeleving met de nadruk op het eigen ego. Zoeteman noemt hun streven de natuurerotische utopie. Onze maatschappij vindt daar op een of andere manier een (wankel) evenwicht in (ondanks de grote problemen) door de invloed van de beherende mens, die streeft naar een organische utopie met steeds meer zelfbestuur in regio's. Maar om de barbarisering van onze cultuur bij verlies van evenwicht tegen te gaan, om ervoor te zorgen dat het oerkwaad in de mens niet naar bevrediging gaat zoeken in de 'tartaronische utopie' van machtswellustelingen, "zullen mensen de moed moeten vinden zich in te zetten voor de voorbereiding van de spirituele utopie, een maatschappij

gebaseerd op liefde en broederschap. Velen zal die ogenschijnlijk softe benadering als te idealistisch en als onvoldoende voorkomen om maatschappelijk effect te sorteren. Dat is ook juist. De maatschappij als geheel kan nog niet volbrengen wat individuele mensen wel kunnen realiseren vanuit hun zelfverwerkelijking. Voor onze samenleving is het de opgave om niet te ver verwijderd te raken van de organische utopie, om de balans te bewaren tussen de uiterlijke en innerlijke zelfbeleving en tegelijk niet te denken, dat dit voldoende zou zijn voor een maatschappij met perspectief. Een maatschappij die alleen geïnspireerd wordt door uiterlijke en innerlijke egokrachten en de bezieling ontbeert van een hoger ideaal zal het wegdrijven naar de chaos met legers soldaten en politieagenten niet tegen kunnen gaan. Wij zullen om als samenleving bij de organische utopie uit te komen ook een vleugje goddelijkheid ten toon moeten spreiden." (blz.219)
de verheffende mens

De boven gestelde vraag, waarom er zo weinig verandert, is daarmee beantwoord. Wij zijn in evolutie. Dat is een heel lange weg. Teilhard de Chardin heeft ons erop gewezen, hoe deze weg verloopt vanaf de oerknal tot aan het punt Omega. Het is de weg van de convergentie, de toenadering tot elkaar. Wij zullen ons 'tunneldenken' moeten doorbreken door steeds meer de ander in ons leven te betrekken. Zolang het de ander slecht gaat, gaat het mij niet goed. Deze gedachte moet wereldwijd veld winnen. Mondiaal denken moet gaan betekenen mondiaal zorg hebben voor elkaar. Ook Teilhard besepte, dat wij voor het eigen 'ik' zouden kunnen kiezen en voorzag de catastrofale gevolgen ervan voor de wereld. Nee, wij moeten ons in de ander verdiepen, naar hem luisteren, zijn noden serieus nemen en hem de mogelijkheid geven zijn unieke zijn te ontwikkelen.

Wat voor economie heb je dan nodig? Zoeteman citeert de Noorse premier Gro Harlem Brundtland sprekend op de wereldtop in Rio 1991: "Wij moeten ons niets minder ten doel stellen dan een omslag in de algemene richting van de wereldeconomie. Dit betekent: het scheppen van een nieuw soort groei en het veranderen van de manier waarop economische beslissingen worden genomen". Het leek wel of zij sprak over het *Wereldplan voor alle Mensen*, dat Zoeteman op blz. 285-87 zo treffend samenvat:

"Een bijzonder origineel plan om de armoede in de wereld werkelijk aan te pakken is ontwikkeld door de Nederlandse kunstenaar Pieter Kooistra (1993). Zijn *WorldPlan for All People* is een ingenieuze samenvoeging van elementen die we in het voorgaande als voorwaarden voor een doorbraak naar de nieuwe cultuur van broederschap hebben leren zien. Het creëert nieuw geld, het is milieuvriendelijk en het kan worden geïntroduceerd zonder de huidige economie te verstoren. Het heeft enige gelijkenis met de voorstellen van Goudzwaard, Thoenes en Hoogendijk, zij het dat dit voorstel nog verder gaat door een mondiale oplossing te bieden voor het opheffen van armoede en werkloosheid, die een groot effect zal hebben in de armste landen en geen noemenswaardige offers vraagt van de rijke landen. Het klinkt te mooi om waar te zijn. Is het waar? Waar draait het om?

Kern van het plan is het door de VN jaarlijks ter beschikking stellen van 250 VN-dollars aan elke wereldburger om diens persoonlijke ontwikkeling te verbeteren. Voor de arme mens die jaarlijks niet meer dan 400 dollar ter beschikking heeft, betekent dit een fortuin om te besteden aan voedsel, scholing, de aanschaf van een waterpomp of het opstarten van een klein bedrijfje. Voor degenen voor wie dit bedrag een fractie is van de wekelijkse inkomsten, vormt het stof tot nadenken en kan het worden besteed aan culturele, kunstzinnige of spirituele ontwikkeling die diepgang aan het leven geeft. Kortom, iedereen op aarde krijgt een gelijk basisinkomen van 250 VN-dollars per jaar. Deze VN-dollars zijn een giraal krediet dat alleen te besteden is aan concrete duurzame goederen en diensten via een op te bouwen VN-computerinfrastructuur. Het is een via elektronische post aangestuurde besteconomie waarbij de VN-economie in de bestelde goederen voorziet. Elke persoon mag aan het begin van een jaar aangeven welke producten en diensten ter waarde van 250 VN-dollar hij of zij dat jaar wenst te bestellen voor de persoonlijke ontwikkeling. Producenten kunnen zich vervolgens aanmelden om in deze goederen en diensten te voorzien. Zij worden daarvoor betaald in de valuta van hun land door de VN-bank. De VN gaat daarmee als intermediair tussen producent en consument optreden. Ieder wordt daarmee gediend en niemand wordt geschaad.

Het unieke van het systeem is dat aan het begin van het jaar precies bekend is waarin moet worden voorzien, dat iedere wereldburger een bankrekening met krediet heeft en dat alle rekeningen met elkaar verbonden zijn door een computernetwerk. Het is een moderne vorm van prosumptie. Ook geeft het vorm aan een in antroposofische kring gekoesterd ideaal van een maatschappij waarin de economie niet het rechtsgebied en het geestelijk domein overheerst (Rudolf Steiner, *Die Kernpunkte der sozialen Frage*, Rudolf Steiner Verlag, Dornach 1976).

Het neutrale ruilmiddel, de VN-dollar, kan alleen voor banktransacties worden gebruikt en voor ontwikkelingsdoelinden die door de VN in overleg met de wereldburgers zijn geautoriseerd. Er is geen speculatie, geen rente en geen inflatie verbonden aan deze vorm van krediet. Er zijn geen tussenpersonen. Dit plan is een

revolutionair antwoord op de problemen van deze tijd en zal ook de bestaande economie versterken.

Maar... waar komt het jaarlijkse krediet vandaan?

Om dat te begrijpen moeten we ons weer herinneren dat er jaarlijks door de Centrale Bank van een land geld wordt gemaakt en in omloop gebracht. De hoeveelheid nieuw geld wordt, zoals we eerder bespraken, afgestemd op de verwachte toename in waarde van verhandelde goederen en diensten. Het is niet irrealistisch te veronderstellen dat er wereldwijd jaarlijks een groei is van het in omloop zijnde geld van zo'n 7%¹⁴. De kern van het verhaal is nu om dit geld - na aftrek van de te maken kosten - niet door de nationale banken via lokale banken en leningen in omloop te laten brengen, maar om dit via de VN-bank als giraal krediet ter beschikking te stellen. Het grote verschil met de normale gang van zaken is, dat het geld niet vooral in de rijkste landen ter beschikking komt, maar dat het aan alle bewoners van de aarde gelijkmatig ter beschikking wordt gesteld, dat er geen rente wordt gevraagd voor dit krediet en dat er in zekere zin een nieuwe vorm van een gouden standaard binnen de VN-economie wordt geïntroduceerd.

Waarom hebben we dit briljante idee nog niet uitgevoerd? Misschien omdat het meest conservatieve deel van de maatschappij, de centrale banken, eraan moet meewerken. Misschien omdat we denken zonder zo'n fundamentele aanpassing van ons economische systeem de problemen ook de baas te kunnen worden. Hoe het ook zij, het plan ligt er en het is een hoopgevende mogelijkheid om onze cultuur te verheffen. Er is nu enthousiasme en politieke druk nodig om er in deze of in een aangepaste vorm een begin mee te maken."

Henk Hogeboom van Buggenum

---

¹⁴ Noot van de redactie: Het is niet de bedoeling de huidige geldschepping naar de VN om te buigen, want dat zou de huidige kapitaalmarkt nadelig beïnvloeden, hetgeen ook ten nadele zou zijn van het huidige productiestelsel. Het is wél de bedoeling $\pm 7\%$ via de nieuwe VN-economie toe te voegen langs een aanvankelijk gesloten circuit van extra giraal VN-tegoed in VN-dollars. Mondiaal bekeken levert dit ± 1600 miljard extra VN-dollars op, waarvan de waarde voor het gemak gelijkgesteld is aan de US-dollar, maar dat ook het gemiddelde kan zijn van alle bestaande valuta's in de diverse muntstelsels. Omdat extra productie en consumptie vooraf bekend zijn, kan ook het evenwicht daartussen vooraf gecreëerd worden. Door het element van gelijktijdigheid kan in elk land de girale ('abstracte') VN-dollar in extra ('concrete') nationale munt worden omgezet zonder inflatie te veroorzaken. Het extra nationale geld is immers reeds gedekt door de goederen en diensten die in het betrokken land ter beschikking van alle inwoners werden gesteld. Deze zijn in de ware zin concrete aandeelhouders van de mondiale economische maatschappij geworden. Conclusie: Een rechtvaardige economie voor allen is in ons aller belang - het ideale eigenbelang - op grond waarvan wij allen open zullen staan voor de ideale eenheid van geest.

PRO-GAMMAATJES

* Ter recensie ontvingen wij het boek: "Leren met en van elkaar/Op zoek naar mogelijkheden voor interreligieus leren in opvoeding en onderwijs", (148 blzz. f 22,50) Uitg. Boekencentrum bv., 1996, ISBN 90-239-0052-9.

Wat vertegenwoordigers van de islam, het boeddhisme, het hindoeïsme, het jodendom en het christendom in dit boek vertellen over de achtergrond van hun levensbeschouwing zal menige volwassene in Nederland niet weten. Dat deze kennis echter essentieel is voor een goed begrip van elkaar moge duidelijk zijn. En dat een goed begrip de basis vormt voor het goed met elkaar omgaan, een goede communicatie dus, eveneens. Daarom alleen al is zo'n boek nodig in een Nederland, waar 1,3 miljoen mensen wonen, die er niet geboren zijn. Maar er is meer. Het boek richt zich voornamelijk tot ouders en leerkrachten van kinderen op de basisscholen. Sinds 1985 verplicht de WBO, de Wet op het Basisonderwijs, dat er lessen gegeven worden in het vak Geestelijke Stromingen. Prof.dr. T.G.I.M. Andree en dr. C.Bakker, beiden als godsdienstpedagogen verbonden aan de Universiteit Utrecht, pleiten ervoor dat een deel van deze lessen op openbare scholen en de lessen in catechese op de 'zuilen'scholen van het bijzonder onderwijs in het belang van een goede integratie van buitenlandse kinderen en ter verhoging van hun zelfbewustzijn, zelfrespect en wederzijdse acceptatie wordt besteed aan 'interreligieus leren'. Men gaat er daarbij vanuit, dat leerlingen de kans krijgen over hun eigen culturele en religieuze achtergrond in de klas te spreken en te horen spreken door mensen die erbij betrokken zijn in het bijzijn van kinderen van andere culturen. Dat er ook aandacht besteed wordt aan de feestdagen en aan de verhalen uit de diverse culturen, zodat een beroep wordt gedaan op de eigenschap van kinderen bij uitstek, de fantasie en het inlevingsvermogen. Samenvattend is het dus een pleidooi voor vorming in eigenheid met openheid naar anderen en de bereidheid met en van elkaar te leren.

"Bij het interreligieus leren in onze pluralistische samenleving hoort een pluralistisch standpunt, dat inhoudt, dat mensen op hun wijze zoeken naar waarheid en heil. Daarbij worden verschillende levensvisies aangereikt, waaruit mensen in principe kunnen kiezen. Al interpreterend en communicerend leert het kind de visies die worden aangeboden vanuit opvoeding of anderszins te erkennen en te waarderen. In dat proces is het niet onmogelijk dat aspecten van andere godsdiensten de eigen levensvisie verrijken." (blz. 43) Dat het voor leerkrachten niet gemakkelijk is zo'n proces goed te begeleiden, wordt in het boek onderkend. Daarom worden niet alleen vanuit de praktijk suggesties gegeven voor een activerende didactiek en een antropologische benadering, maar ook mensen als Roel Ruys aan het woord gelaten, die verbonden is als katecheet aan tien r.k-basisscholen in Amstelveen en aan de mytylschool Ariane de Ranitz in Utrecht, en over de mogelijkheden en moeilijkheden van interreligieus leren vertelt.

Een waardevol boek met veel verwijzingen naar literatuur en adressen voor nadere inlichtingen. Aanbevolen aan iedereen, vooral ouders en leerkrachten.

* Van "The British Teilhard Association", chairman Sion Cowell, Plas Maelog, Beaumaris, Ynys Môn LL 58 8 BH, England (tel. 01248.810402) ontvingen wij de aankondiging van de jaarlijkse conferentie, dit keer over het thema "A divine milieu for the new millennium" van 19-21 april 1996. Onze Ben Andrean was zeer enthousiast over hun vorige bijeenkomst in Londen. Hij gaat erheen en kan nadere inlichtingen geven (tel.073-68908 69).

* Van Maurice Ernst, président van de "Association des amis de P. Teilhard de Chardin", 38, Rue Geoffroy Saint-Hilaire, 75005 Paris (tel. 43.31.1855) ontvingen we een vriendelijke brief, waarin hij meedeelde op de eerstvolgende vergadering van de "Conseil du Centre Européen Teilhard de Chardin" de stichting van onze Nederlandse tak (1994) te zullen bekendmaken. Bijgevoegd was de stichtingsacte van dit centrum, waarin België, Frankrijk, Duitsland, Italië en Engeland participeren. Het wordt inderdaad tijd, dat Nederland aan dit lijstje wordt toegevoegd. Verder stuurde hij hun programma voor 1995/96. Op 1 juni zal in het "Institut du paléontologie humaine", 1 rue René Panhard, 75 013 Paris, spreken Xavier Sallantin, président de la "Fondation Béna pour le dialogue entre Science et Théologie" over het onderwerp "Quel esprit insuffler à une planète câblée?". Begin 11.00 uur Na de lunch is er gelegenheid tot debat van 14.30-16.00 uur.

* Henry Mentink, directeur van "Creativity and Business" te Grootebroek en bestuurslid van de Stichting UNO-inkomen voor alle mensen kreeg op 22 febr. jl. de Afvalstoffenprijs 1995 van de provincie Noord-Holland uitgereikt voor het volgende lumineuze idee: Hij stelt voor, dat mensen voor zegels, verkrijgbaar bij aankoop van milieuvriendelijke producten, een korting krijgen op de gemeentelijke afvalstoffenheffing. Het gedrag sturen via financiële prikkels, een realistisch plan in ons aller (ideale) eigenbelang! Proficiat!!

* Van onze ruilabonnementen vermelden wij dit keer ZOZ, Omslag, Postbus 163, 5270 AD Sint Michielsgestel. Het blad publiceert een agenda van zowat alles, wat vernieuwend is op het gebied van milieu, vrede en veiligheid, economie enz. Het kassettebandje "Allemaal mensen" vol liedjes (waaruit het volgende in nr.11 op blz. 24) is te bestellen via giro 753665 van Omslag. Het geld is bestemd voor een vrouwenbeweging in Bolivia!

Mensen gevraagd

*Mensen gevraagd om de vrede te leren
waar geweld door de eeuwen model heeft gestaan.
Mensen gevraagd die de wegen markeren,
waarop alles wat leven heet verder kan gaan.
Mensen gevraagd!*

*Mensen gevraagd om de noodklok te luiden
en om tegen de waanzin de straat op te gaan.
Mensen gevraagd om de tekens te duiden,
die alleen nog moedwillig zijn mis te verstaan.
Mensen gevraagd!*

*Mensen gevraagd om hun nek uit te steken
voor een andere tijd en een nieuwer moraal.
Mensen om ijzer met handen te breken,
ook al lijkt het ondoenlijk en paradoxaal.
Mensen gevraagd!*

*Mensen gevraagd die in naam van de vrede
voor behoud van de aarde en al wat daar leeft
wapens ook zelf tot een ploeg willen smeden
voor een oogst die aan allen weer overvloed geeft.*

*Mensen gevraagd!
Er worden mensen gevraagd.
Dringend mensen gevraagd.
Mensen temidden van mensen gevraagd.*